

ДРЖАВНА ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈА И ЦРНА ГОРА
САВЕТ МИНИСТАРА

ИНИЦИЈАЛНИ ИЗВЕШТАЈ О СПРОВОЂЕЊУ
КОНВЕНЦИЈЕ ПРОТИВ МУЧЕЊА И ДРУГИХ СВИРЕПИХ,
НЕХУМАНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ КАЗНИ ИЛИ ПОСТУПАКА
ЗА ПЕРИОД ОД 1992. ДО 2003. ГОДИНЕ

Београд, 2005. године

Садржај	Параграф	Страна
Увод	1-38	4
Историјат Извештаја	19-27	6
Опште информације	28-34	7
Кривично законодавство	35-41	11
Тортура у кривичном законодавству	42-70	12
Међународни инструменти	71-77	19
Судови у СРЈ	78-87	20
Судови у Републици Србији (после 2000)	87-121	21
Војни судови	122-130	26
Органи управе	131-135	27
Извршење кривичних санкција	126-162	28
Надзор над спровођењем извршења кривичних санкција	163-169	31
Здравствена заштита осуђених и притворених лица	170-172	32
Функционисање завода за извршење кривичних санкција	173-176	33
Поступање полиције	177-180	34
Пракса војних судова	181	34
Посета делегације Комитета	182-184	35
Информације у вези са члановима Конвенције:		
Члан 1.	185-197	35
Члан 2.	198-253	37
Члан 3.	154-257	45
Члан 4.	258-300	46
Члан 5.	301-304	51
Члан 6.	305-314	52
Члан 7.	315-319	53
Члан 8.	320	54
Члан 9.	321-322	54
Члан 10.	323-338	55
Члан 11.	339-344	57
Члан 12.	345-350	59
Члан 13.	351-358	59
Члан 14.	359-377	60
Члан 15.	378-382	63
Члан 16.	383-390	64

Извештај Координационог центра Србије и Црне Горе
и Републике Србије за Косово и Метохију

Т а б е л е (9)

Влада Републике Црне Горе - Ппчетни извештај о предузетим мерама у циљу остварења обавеза које произилазе из Конвенције против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака.

У в о д

1. Иницијални извештај о примени Конвенције против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака (у даљем тексту Конвенција) за период од 1992. до 2003. године (првих шест месеци) године односи се на Савезну Републику Југославију (у даљем тексту: СРЈ) и на државну заједницу Србија и Црна Горе (у даљем тексту СЦГ).

Имајући у виду промене у организацији СЦГ у односу на СРЈ, као и положај држава чланица, договорено је да се Иницијални извештај састоји из два дела. У изради дела који се односи на СРЈ и Србију суделовали су надлежни органи државне заједнице и надлежни органи Црне Горе.

Прилог уз Извештај је и део који је припремио Координациони центар Србије и Црне Горе и Републике Србије за Косово и Метохију о стању у том региону, а који се даје у интегралној верзији.

2. Напомиње се да ће због периода на који се извештај односи, за назив земље углавном бити коришћена скраћеница СРЈ, као и да ће, имајући у виду садржај извештаја који следи, одређене уставне и законске одредбе према потреби бити више пута наведене у његовим различитим деловима.

3. СРЈ је престала да постоји 4. фебруара 2003. године када је на основу Полазних основа за преуређење односа Србије и Црне Горе од 14. марта 2002. године, Савезна скупштина усвојила Уставну повељу државне заједнице Србија и Црна Гора (у даљем тексту Уставна повеља - Службени лист СЦГ бр. 1/2003). повељу о људским и мањинским правима и грађанским слободама (у даљем тексту Повеља о људским правима), као саставни део Уставне повеље, Савезна скупштина је усвојила 23. фебруара 2003. године (Службени лист СЦГ бр. 6/2003).

4. Стварање државне заједнице Србија и Црна Горе, заснива се на поштовању људских права свих њених грађана, што је наглашено и у Уставној повељи и у Повељи о људским правима, која је и донета полазећи са становишта да су људска и мањинска права темељ сваке заједнице опредељене за демократију, мир, толеранцију, поштовање људских права, владавину права и социјалну правду.

5. Према Уставној повељи нова држава, односно држава следбеница СРЈ, са именом Србија и Црна Горе, заснива се на равноправности две државе чланице, државе Србија и Државе Црна Горе (чл. 1 и 2). Територију Србије и Црне Горе чине територије држава чланица; државна граница је неповредива; граница између држава чланица непромењива, осим уз обострану сагласност (чл. 6). Држава Србија укључује Аутономну покрајину Војводину и Аутономну покрајину Косово и Метохију која се у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН тренутно налази под управом међународне администрације (Одлука о проглашењу Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора.

6. Србија и Црна Гора је један субјект међународног права, а државе чланице могу бити чланице међународних глобалних и регионалних организација за чије чланство није услов међународни субјективитет (чл. 14).

7. Органи нове државе су Скупштина Србије и Црне Горе (једнодомна; 126 посланика - 91 из Србије и 35 из Црне Горе), председник Србије и Црне Горе (мандат четири године), Савет министара (министар спољних послова, министар одбране, министар за међународне економске односе, министар за унутрашње економске односе, министар за људска и мањинска права) и Суд Србије и Црне Горе (осам судија; одлуке Суда обавезујуће и без права жалбе; суд овлашћен да стави ван снаге законе, друге прописе и акте институција државе које су у супротности са Уставном повељом и законима Србије и Црне Горе). Србија и Црна Гора има војску која је под демократском и цивилном контролом (чл. 54).

Уставна повеља наводи да су циљеви Србије и Црне Горе поштовање људских права свих лица у њеној надлежности, очување и унапређење људског достојанства, равноправности и владавине права, укључивање у европске структуре, нарочито у Европску унију, усклађивање прописа и праксе са европским и међународним стандардима, стварање тржишне економије која се заснива на слободи предузетништва, конкуренцији и социјалној правди и успостављање и обезбеђивање неометаног функционисања заједничког тржишта на територији државне заједнице кроз координацију и хармонизацију економских система држава чланица, а у складу са принципима и стандардима Европске уније (чл. 3).

9. СРЈ, а сада СЦГ је смештена у југоисточном делу европског континента и заузима средишњи део Балканског полуострва површине 102.173 км² (Србија 88.361 км², Црна Гора 13.812 км²). Географски посматрано, Србија и Црна Гора спада у групу балканских, средњоевропских, медитеранских и подунавских земаља.

10. Становништво СЦГ је мултиетничко, мултијезичко и мултиконфесионално. По подацима са последњих пописа Србија има 7.498.001 становника (попис из 2002. године; без Косова и Метохије), а Црна Гора 614.579 становника (попис из 1991. године).

11. Према пом енутом попису у Србији се, од 7.498.001 становника њих 6.212.838 изјаснило као Срби (82,86%) 293.299 као Мађари, (3,91%) као Бошњаци, (1,82%) 108.193 као Роми (1,44% и 80.721 као Југословени (1,08%). Учешће припадника осталих националних и етничких заједница појединачно не прелази 1% од укупног броја становника.

12. Највећи број становника у Србији навео је српски као матерњи језик - 6.620.699 становника, а потом мађарски - 286.508 становника, босански - 136.749 становника и ромски - 82.242 становника.

13. Најзаступљенија вероисповест у Србији је православна - 6.371.584 становника, затим католичка - 410.976 и исламска - 239.658 становника и друге.

14. У региону Балкана последњих година уј току је процес постконфликтне консолидације и дубоких и сложених унутрашњих промена у већини земаља, као и одређивање места појединих држава и региона у целини, у новој међународној констелацији. поред одређених војно-политичких разлога, основну тог процеса чини одређење одлучујућих снага у водећим земљама

света, а посебно европским, да се и у региону успостави политички и економски систем који је у тим земљама већ доказао своју ефикасност и виталност у односу на друге историјске моделе.

15. Пре десетак година СРЈ (у оквиру, а потом и као следбеница СФРЈ) је по већини битних параметара била ближе западноевропској интеграцији него било која земља Источне Европе. Данас је иза њих, што је пре свега последица политике вођене у последњој деценији двадесетог века. Пред Србијом и Црном Гором је, с тога, задатак да истовремено и надокнади оно што је изгубљено и изврши неопходне политичке и економске промене које су већ учињене у земљама Источне Европе, сада чланицама или на прагу чланства Европске уније. При томе, међутим, треба имати у виду да е земље нису биле суочене са последицама дезинтеграције државе, ратних сукоба и санкција, великим бројем избеглица и другим пратећим проблемима. Такође, стање које је у СРЈ, посебно у Србији наслеђено после октобарских промена 2000. године у свим сферама друштвеног живота, а нарочито у економији, показало се тежим и сложенијим него што се мислило. То значи да се морају превазилазити последице политичке, економске, моралне, па и цивилизацијске разградње друштва до које је дошло за време претходне власти. У том циљу учешће и помоћ међународне заједнице били су и јесу врло значајни, како у консолидовању стања у земљи, тако и у њеном изласку из изолације.

16. Србија и Црна Гора је решена да испуњава своје међународне обавезе, што се односи како на поштовање Дејтонског споразима, чему доприноси развој односа са Босном и Херцеговином и Хрватском, тако и на превазилажење проблема на Косову и Метохији. Србија и Црна Гора, иако незадовољна положајем неалбанског становништва на Косову и Метохији, одлучна је да конструктивно сарађује са међународним представницима и заједно са њима решава постојеће проблеме у складу са Резолуцијом Савета безбедности број 1244.

17. Србија и Црна Гора је спремна на пуну сарадњу са Хашким трибуналом. До сада су учињени значајни кораци, од којих пре свега треба истаћи доношење Закона о сарадњи СРЈ са Међународним трибуналом за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године ("Службени лист СРЈ" бр. 18/2002 и 16/2003), на основу кога је Хашком трибулану изручено више лица, а међу њима и бивши председник СРЈ Слободан Милошевић.

18. У оваквим околностима, а у складу са прокламованим циљевима државне заједнице, приоритети спољне политике СЦГ су приближавање Европској унији и чланство у унији као крајњи циљ; нормализовање односа са суседима, пре свега бившим југословенским републикама (питање од великог значаја за грађане СЦГ, нарочито избеглице); јачање регионалне сарадње; уравнотежење односа са великим силама и поштовање и доследно спровођење међународно прихваћених обавеза, посебно на основу међународних уговора о људским правима.

Историјат извештаја о спровођењу Конвенције

19. Конвенција је усвојена и отворена за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине УН бр. 39/46 од 10. децембра 1984. године. Ступила је на снагу 26. јуна 1987. године када је потребних двадесет држава депоновало инструменте о ратификацији или приступању. тадашња СФРЈ потписала је Конвенцију априла 1989. године и ратификовала је 1991. године ("Службени лист СФРЈ - Међународни уговори 9/91). За СФРЈ Конвенција је ступила на снагу 1991. године. Инструменте о ратификацији Конвенције, СФРЈ је депоновала код Генералног секретара УН септембра 1991. године. Приликом ратификације Конвенције, Скупштина СФРЈ дала је следећу изјаву:

20. "Југославија признаје, у складу са ставом 2. члана 21. Конвенције надлежност Комитета против тортуре да прима и разматра саопштења у којима једна држава чланица тврди да нека друга држава чланица не испуњава своје обавезе на основу ове конвенције.

Југославија признаје, у складу са ставом 1. члана 22. Конвенције надлежност Комитета против тортуре да прима и разматра саопштења достављена од стране или за рачун појединаца који су под њеном јурисдикцијом и који тврде да су жртве кршења одредаба Конвенције од стране неке државе чланице".

21. Као потписница Конвенције СРЈ је, као следбеник СФРЈ, поднела Иницијални извештај о спровођењу Конвенције који је обухватио период од 1991. до 1996. године. Комитет против тортуре (у даљем тексту Комитет) разматрао је Иницијални извештај новембра 1998. године (348, 349 и 354. седница) и том приликом донео одговарајуће закључке и препоруке (CAT/C8K., 348, 349, 354).

22. Средином 2000. године урашен је нацрт Другог периодичног извештаја који се односио на период од 1997. до 2000. године. Током израде тог извештаја, који се ослањао на Иницијални извештај и пошао од исте основе - битне одредбе и принципи Конвенције укључени су и спроведени у оквиру југословенског правног система, па и у делу који се односи на област унутрашњих послова, водило се рачуна и о расправи и закључцима и препорукама Комитета датим приликом разматрања Иницијалног извештаја.

23. У том контексту, посебно је било наведено да се законским и подзаконским актима ближе уређује начин вршења унутрашњих послова, утврђују услови и начин употребе средстава принуде или примене других овлашћења у обављању службених радњи и послова и одређују мере, радње или поступци који би били у супротности са одредбама Конвенције.

24. Такође, било је истакнуто да органи унутрашњих послова, у складу са Уставом СРЈ (Службени лист СРЈ, бр. 1/1992) и законским актима обављају послове из своје надлежности на начин којим се сваком човеку и грађанину обезбеђује једнака заштита и остваривање његових Уставом загарантованих слобода и права и штити људско достојанство. Тиме је искључена било каква дискриминација или примена тортуре из чл. 1. Конвенције.

25. Законитост, ефикасност и интереси безбедности грађана основни су принципи у раду органа унутрашњих послова. У случају евентуално супротних поступања против радника који изврше злоупотребе и прекорачење овлашћења предвиђених законом и Конвенцијом, предузимају се дисциплинске и друге мере, укључујући и престанак радног односа.

26. У нацрту Другог периодичног извештаја посебно је била обрађена и специфична ситуација на Косову и Метохији, настала после доласка међународних снага, које нису оствариле основне циљеве које су прокламовале - заштита српског и осталог неалбанског живља. Даљи рад на Другом периодичном извештају обустављен је октобра 2000. године.

27. Након промена у Србији октобра 2000. године СРЈ је 12. марта 2001. године дала сукцесорску изјаву у УН која се односила и на поновно приступање међународним правним актима у области људских права, па тиме и Конвенцији. Са УН је постигнут договор да се због специфичних околности у којима се СРЈ налазила од распада СФРЈ до октобра 2000. године, уместо периодичних извештаја о спровођењу конвенција о заштити људских права, подносе иницијални извештаји који треба да обухвате период од 1992. до 2003. (првих шест месеци) године. Стога се, без обзира на раније већ поднети иницијални извештај и овај ради у форми и ницијалног извештаја, али за период од 1992. до 2003. (првих шест месеци) године.

Опште информације

28. Конвенција је суштински имплементирана и доследно спроведена у оквиру правног система СРЈ, тј. СЦГ. Ово нарочито ако се има у виду да је након доласка демократски изабране власти у Србији октобра 2000. године, учињен значајан напор да се усклађивање постојеће законске регулативе изврши доследно и сагласно највишим међународним стандардима у области људских права и слобода.

29. Устав СРЈ посвећивао је трећину текста слободама, правима и дужностима човека и грађанина и и садржавао је комплетан корпус људских права и слобода усклађен са међународним стандардима. посебно се указује на следеће одредбе Устава СРЈ:

Члан 21. ст. 1

Живот човека је неприкосновен.

Члан 22.

Јамчи се неповредивост физичког и психичког интегритета човека, његове приватности и личних права.

Јамчи се лично достојанство и сигурност човека.

Члан 23. ст. 1

Свако има право на личну слободу.

Члан 25.

Јамчи се поштовање људске личности и достојанства у кривичном и сваком другом поступку, у случају лишења, односно ограничења слободе, као и за време извршења казне.

Забрањено је и кажњиво свако насиље над лицем које је лишено слободе, односно којем је слобода ограничена, као и свако изнуђивање признања и изјава.

Нико не сме бити подвргнут мучењу, понижавајућем кажњавању и поступању.

Забрањено је вршити на човеку, без његове дозволе, медицинске и друге огледе.

Члан 31. ст. 1

Стан је неповредив.

Члан 32. ст. 1

Тајна писма и других средстава општења је неповредива.

Члан 33. ст. 1

Јамчи се заштита података о личности.

Члан 36. ст. 1

Јамчи се слобода штампе и других видова јавног обавештавања.

Члан 38. ст. 1

Забрањена је цензура штампе и других видова јавног обавештавања.

Члан 39.

Јамчи се слобода говора и јавног иступања.

Члан 40. ст. 1

Грађанима се јамчи слобода збора и другог мирног окупљања, без одобрења, уз претходну пријаву надлежном органу.

Члан 41. ст. 1

Грађанима се јамчи слобода политичког, синдикалног или другог удруживања и деловања, без одобрења, уз упис код надлежног органа.

Члан 43.

Јамчи се слобода веровања, јавног или приватног исповедања вере и вршења верских обреда.

Нико није дужан да се изјашњава о свом верском уверењу.

Члан 45.

Јамчи се слобода изражавања националне припадности и културе, као и употреба језика и писма.

Нико није дужан да се изјашњава о својој националној припадности.

30. У контексту ових одредби, али и других одредби Устава СРЈ о слободама, правима и дужностима човека и грађанина, посебно треба истаћи наведени члан 25. ст. 3 - Нико не сме бити подвргнут мучењу, понижавајућем кажњавању и поступању - који је преузет из члана 7. Међународног пакта о грађанским и политичким правима. Идентичну формулацију има и чл. 26. ст. 2 Устава Републике Србије (Службени гласник РС бр. 1/1990). Иначе, треба нагласити да Устав РС садржи иста или слична решења са Уставом СРЈ у целокупној области слобода, оправа и дужности човека и грађанина.

31. Након формирања државне заједнице СЦГ, заштита људских права и основних слобода грађана, регулисана је Уставном повељом, Повељом о људским правима и Законом о суду СЦГ. Уставна повеља садржи само основне поставке заштите људских права и слобода и предвиђа следеће:

Члан 9.

Државе чланице уређују, обезбеђују и штите људска и мањинска права и грађанске слободе на својој територији.

Достигнути ниво људских и мањинских права, индивидуалних и колективних, и грађанских слобода не може се смањивати.

Србија и Црна Гора прати остваривање људских и мањинских права и грађанских слобода и обезбеђује њихову заштиту, у случају када та заштита није обезбеђена у државама чланицама.

Члан 13.

У Србији и Црној Гори слободно је кретање људи, робе, услуга и капитала.

Забрањено је спречавање слободног протока људи, робе, услуга и капитала између државе Србије и државе Црне Горе.

32. Повеља о људским правима, као саставни део Уставне повеље, детаљно разрађује садржај и заштиту људских и мањинских права и грађанских слобода и у својим члановима наводи:

Члан 11.

Људски живот је неприкосновен. У државној заједници Србија и Црна Гора не постоји смртна казна.

Забрањено је клонирање људских бића.

Члан 12.

Свако има право на неповредивост физичког и психичког интегритета.

Нико се не сме подвргнути мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

Нико не сме бити подвргнут медицинским или научним огледима без свог слободно датог пристанка.

Члан 13.

Нико не сме бити држан у ропству или положају сличном ропству. Трговина људима је забрањена у сваком облику.

Принудни рад је забрањен. Сексуално или економско искоришћавање лица у неповољном положају такође се сматра принудним радом.

Принудним радом се не сматрају рад или служба који се у складу са законом захтевају од правноснажно осуђених лица, лица која врше војну службу или у случају ванредних ситуација које угрожавају опстанак заједнице.

Члан 14. ст.1

Свако има право на личну слободу и безбедност.

Члан 24.

Свако има право на поштовање приватног и породичног живота.

Нико не сме ући у туђи стан или друге просторије против воље њиховог држаоца или у њима вршити претрес, осим на основу одлуке суда. Улазак у туђи стан или друге просторије или њихов претрес, без одлуке суда, дозвољени су само ако је то неопходно ради непосредног хапшења учиниоца кривичног дела или ради отклањања непосредне и озбиљне опасности за људе или имовину, на начин предвиђен законом.

Тајност писама и других средстава општења је неповредива. Одступања су дозвољена на одређено време само на основу одлуке суда, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или одбране земље, на начин предвиђен законом.

Заштита података о личности је зајемчена. Њихово скупљање, држање и коришћење уређује се законом. Забрањена је и кажњива употреба података о личности ван сврхе за коју су прикупљени. Свако има право да буде обавештен о прикупљеним подацима о својој личности, у складу са законом.

Члан 26.

Свако има право на слободу мисли, савести, уверења или вероисповести, што обухвата и слободу да остане при свом уверењу или вероисповести или да се они промене према сопственом избору.

Нико није дужан да се изјашњава о својим верским и другим уверењима.

Свако је слободан да у приватном или јавном животу испољава своју веру или убеђење вероисповедањем, обављањем обреда, похађањем службе и наставом, појединачно или у заједници са другима.

Слобода испољавања вере или убеђења може се ограничити законом, ако је то неопходно ради заштите јавне безбедности, здравља, морала или права других лица.

Члан 29.

Свако има право на слободу мишљења и истраживања. ово право укључује слободу да се говором, писањем, сликом или на било који други начин траже, примају и шире обавештења и идеје.

Свако има право на приступ подацима у поседу државних органа, у складу са законом.

Право на слободу изражавања може се ограничити законом, ако је то неопходно ради заштите права и угледа других лица, очувања ауторитета и непристрасности суда, националне безбедности, јавног здравља и морала или јавне безбедности.

Члан 30.

Свако може без одобрења да оснива новине и друга средства јавног обавештавања.

Телевизијске и радио станице оснивају се у складу са законима држава чланица.

У државној заједници Србија и Црна Гора нема цензуре.

Свако има право на исправку објављене неистине, непотпуне или нетачно пренете информације којом је повређено његово право или интерес, у складу са законом.

Свако има право на одговор на информацију објављену у медијима, у складу са законом.

Нико не може спречити растурање штампе или ширење обавештења и идеја путем других средстава јавног обавештавања, осим ако се одлуком надлежног суда утврди да је то неопходно ради спречавања пропагирања рата, подстрекивања на непосредно насиље или заговарање расне, националне или верске мржње која представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље.

Члан 31. ст. 1

Јемчи се право на слободу мирног окупљања.

Члан 32. ст. 1

Свако има право на слободу удруживања, укључујући и право да не буде члан неке организације.

33. Закон о Суду Србије и Црне Горе (Службени лист СЦГ, бр. 26/2003) предвиђа:

Члан 62.

Жалбу грађана може поднети свако ко сматра да му је појединачним актом или радњом институције Србије и Црне Горе, односно државног органа

државе чланице или организације која врши јавна овлашћења, повређено људско или мањинско право, ако није предвиђен други поступак правне заштите, односно ако заштита није обезбеђена у држави чланици.

Жалбу грађана, у име лица коме је повређено људско или мањинско право, може поднети и друго лице или орган у складу са законом.

34. Поступак поводом поднете жалбе детаљније је обрађен у члановима 63 - 67 Повеље о људским правима.

Кривично законодавство

35. Заштита од мучења - односно понижавајућег кажњавања уређена је превасходно у кривичном законодавству, како материјалном, тако и процесном. У СРЈ су се примењивали Кривични закон СРЈ (Службени лист СФРЈ, бр. 44/76 са каснијим изменама и допунама (Службени лист СРЈ, бр. 35/92, 37/93, 24/94 и 61/2001), Кривични закон Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе. Након формирања СЦГ, Кривични закон СРЈ, за који припремљене измене и допуне нису из формалних разлога усвојене, преименован је у Основни кривични закон (Службени гласник РС, бр. 39/2003).

36. Питања из области кривичног процесног права регулисана су Закоником о кривичном поступку (у даљем тексту ЗКП - Службени лист СРЈ, бр. 70/2001) који је ступио на снагу 28. марта 2002. године, са важењем на целој територији СРЈ. Циљ доношења новог Законика о кривичном поступку био је усклађивање са тада важећим Уставом СРЈ и међународним актима који су до тада ратификовани, те уграђивање нових решења која ће допринети већој ефикасности кривичног поступка и већој заштити слобода и права човека.

37. Такође, имала се у виду и потреба усклађивања текста ЗКП са измењеним друштвено-економским и политичким приликама у земљи, као и терминологије дотадашњег законодавства о кривичном поступку, УКП се, према многим решењима које је донео, оцењује као најкрупнији захват у југословенском кривичном процесном законодавству од времена доношења Закона о кривичном поступку 1953. године.

38. Поред постојећих основних начела (законитост, утврђивање истине, контрадикторност, јавност, непосредност, итд.) ЗКП уводи и неколико нових који проистичу из Устава СРЈ као што су начело заштите личне слободе и забране поновног суђења. Такође, неки процесни принципи су учвршћени и проширени, а одступања смањена, посебно у случају принципа одбране окривљеног. Конкретизацијом овог начела у многим одредбама ЗКП, знатно су побољшани положај и права осумњиченог у предкривичном и окривљеног у кривичном поступку, као и права бранилаца. ЗКП је побољшао и процесни положај и осталих учесника кривичног поступка и државних органа ангажованих у сузбијању криминалитета.

39. У циљу повећања ефикасности у откривању кривичних дела и њихових починилаца прописана су овлашћења органа унутрашњих послова у предкривичном поступку. Сходно уставном принципу о подели државне власти јасно су разграничене делатности судске и извршне (полицијске) власти. Положај државног тужиоца је битно другачији, пошто је добио руководећу

улогу у предкривичном поступку - заједно са органима унутрашњих послова најзначајнији је чинилац у борби против криминалитета. Према ранијим законским решењима у овој фази поступка највећа овлашћења имали су органи унутрашњих послова. ЗКП је унапредио и положај оштећеног као тужиоца, јер им је дао одређена нова права.

40. ЗКП је настојао да својим одредбама омогући ажурније, рационалније и ефикасније вођење кривичног поступка и с тога је предвидео и нека нова решења (овлашћење државног тужиоца да под одређеним условима не покрене кривични поступак или одложи његово покретање, поступак за доношење решења о кажњавању без главног претреса, итд.

41. Нова решења која је ЗКП донео, требало би да обезбеде адекватније и рационалније уређење предкривичног, претходног и главног поступка, као и да потпуније и доследније заштите права осумњиченог и окривљеног у складу са међународним стандардима.

Тортура у кривичном законодавству

42. Иако се у уставним текстовима, као и кривичном законодавству СРЈ не појављује термин тортура, заштита од мучења, односно понижавајућег кажњавања и поступања, уређена је већим бројем законских одредби, којима су описане и санкционисане радње обухваћене Конвенцијом. Кривични закон СРЈ (у даљем тексту КЗ СРЈ), односно основни кривични закон садржавао је више кривичних дела која санкционишу мучење, односно понижавајуће кажњавање и поступање. Посебно се указује на следећа (чл. 174-199).

Чл. 189.

Службено лице које у вршењу службе другог противправно затвори, држи затвореног или му на други начин одузме слободу кретања, казниће се затвором од три месеца до пет година.

Ако је противправно лишење слободе трајало дуже од тридесет дана, или је вршено на свиреп начин, или је лицу које је противправно лишено слободе услед тога тешко нарушено здравље или су наступиле друге тешке последице, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Ако је противправно лишење слободе трајало дуже од тридесет дана, или је вршено на свиреп начин, или је лицу које је противправно лишено слободе услед тога тешко нарушено здравље или су наступиле друге тешке последице, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Ако је лице противправно лишено слободе услед тога изгубило живот, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

Члан 190.

Службено лице које у вршењу службе употреби силу, претњу или друго недопуштено средство или недопуштен начин у намери да изнуди исказ или неку изјаву од окривљеног, сведока, вештака или другог лица казниће се затвором од три месеца до пет година.

Ако је изнуђивање исказа или изјаве праћено тешким насиљем или ако су услед изнуђеног исказа наступиле особито тешке последице за окривљеног у кривичном поступку, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину.

Члан 191.

Службено лице које у вршењу службе другог злостави, вређа или уопште према њему поступа на начин којим се вређа људско достојанство, казниће се затвором од три месеца до три године.

43. Поред наведених одредби чл. 189, 190. и 191. које се подједнако примењују и на војни и на цивилни део друштва, одредбе чл. 208. примењују се искључиво на војне старешине:

Члан 208.

Војни старешина који у служби или у вези са службом злоставља потчињеног или млађег или са њим поступа на начин којим се вређа људско достојанство, казниће се затвором од три месеца до три године.

Ако је дело из става 1. овог члана извршено према више лица, учинилац ће се казнити затвором од једне до пет година.

44. Овом приликом потребно је указати и на кривична дела злоупотребе службеног положаја (члан 174), несавесног рада у служби (члан 182), нарушавања неповредивости стана (члан 192) и противзаконитог претресања (члан 193), која правно и фактички допуњују заштиту против тортуре.

45. Кривични закон Републике Србије донет 1977. године (у даљем тексту КЗ РС) у глави 8. која се односи на кривична дела против слободе и права човека и грађанина, има осамнаест кривичних дела (члан 60-76) сличне формулације као и КЗ СРЈ, између којих су и противправно лишење слободе (чл. 63), отмица (чл. 64), изнуђивање исказа (чл. 65), злостава у служби (чл. 66), обљуба или противприродни блуд злоупотребом положаја (чл. 107). Треба посебно напоменути да кривична дела противправног лишења слободе, отмице и изнуђивања исказа имају и своја квалификоване облике - уколико је дошло до тешко нарушеног здравља или других тешких последица по лице у питању или уколико је то лице изгубило живот.

46. Треба подсетити да, иако су формулације поменутих кривичних дела у КЗ СРЈ и КЗ РС сте или сличне, одредбе КЗ СРЈ односиле су се на службена лица у савезним органима, а КЗ РС на остала службена лица.

47. Устав СРЈ садржавао је основна решења о лишењу слободе, притвору и праву браниоца:

Члан 23.

Свако има право на личну слободу.

Нико не сме бити лишен слободе, осим у случајевима и по поступку који су утврђени савезним законом.

Свако ко је лишен слободе мора бити одмах на свом језику или језику који разуме обавештен о разлозима лишења слободе и има право захтевати од органа да о лишењу слободе обавести његове најближе.

Лице које је лишено слободе истовремено мора бити упознато да није дужно ништа да изјави.

Лице које је лишено слободе има право да узме браниоца кога изабере.

Незаконито лишавање слободе је кажњиво.

Члан 24.

Лице за које постоји основана сумња да је извршило кривично дело може, на основу одлуке надлежног суда, бити притворено и задржано у притвору само ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка.

Лицу које је притворена мора се уручити образложено решење у часу притвора или најдоцније у року од 24 часа од притварања. Против овог решења то лице има право жалбе о којој суд одлучује у року од 48 часова.

Трајање притвора мора бити сведено на најкраће време.

Притвор може трајати по одлуци првостепеног суда најдуже три месеца од дана притварања. овај рок се може одлуком вишег суда продужити још за три месеца. Ако се до истека тих рокова не подигне оптужница, окривљени се пушта на слободу.

Члан 27.

Нико не може бити кажњен за дело које, пре него што је учињено, није било предвиђено законом или прописом заснованим на закону као кажњиво дело, нити му се може изрећи казна која за то дело није била предвиђена.

Кривична дела и кривичне санкције одређују се законом.

Нико не може бити сматран кривим за кривично дело док то не буде утврђено правноснажном одлуком суда.

Лице које је без основа осуђено за кривично дело или је без основа било лишено слободе, има право на рехабилитацију, на накнаду штете од државе, као и друга права утврђена законом.

Члан 28.

Нико не може бити поново осуђен или кажњен за дело за које је поступак против њега правоснажно обустављен, или је оптужни акт против њега правоснажно одбијен, или је правоснажном одлуком ослобођен или осуђен.

Члан 29. ст. 1

Свакоме се јамчи право на одбрану и право да узме браниоца пред судом или другим органом надлежним за вођење поступка.

48. Повеља о људским правима такође садржи одредбе, које се односе на лишење слободе, притвор и права на браниоца и то:

Члан 14.

Свако има право на личну слободу и безбедност.

Нико не може бити лишен слободе нечијом самовољом. Лишавање слободе дозвољено је само у случајевима и на начин предвиђен законом државне заједнице или законима држава чланица.

Нико се не може лишити слободе само зато што није у стању да испуни уговорну обавезу.

Свако ко је лишен слободе мора бити одмах обавештен, на језику који разуме о разлозима лишења слободе или оптужби, као и о својим правима.

Свако ко је лишен слободе има право да, без одлагања о томе обавести лице по свом избору.

Свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд по хитном поступку, испитати законитост лишавања слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишавање слободе незаконито.

Према лицу лишеном слободе поступа се човечно и с уважавањем достојанства његове личности. нарочито је забрањено свако насиље према лицу лишеном слободе или изнуђивање исказа.

Свако ко је био незаконито лишен слободе има право на накнаду штете.

Члан 15.

Ухапшеном лицу се мора одмах саопштити да има право да ништа не изјављује и да има право да његовом саслушању присуствује бранилац кога сам одабере.

Ухапшено лице се мора без одлагања, а најкасније у року од 48 сати, извести пред надлежни суд. У супротном, оно се пушта на слободу.

Лице за које постоји основана сумња да је извршило кривично дело може се притворити само одлуком надлежног суда, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка.

Трајање притвора мора се свести на најкраће нужно време, у складу са законом, о чему се стара надлежни суд.

Члан 16.

Свако има право да у најкраћем року, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима оптужбе против њега и има право да му се суди без одуговлачења.

Свако има право на одбрану, укључујући право да узме браниоца по свом избору, пред судом или другим органом надлежним да води поступак да неометано општи са својим браниоцем и да има довољно времена и услова за припрему одбране.

Законом се одређују случајеви у којима интерес правичности захтева да окривљени добије браниоца по службеној дужности, ако није у могућности да надокнади услуге браниоца.

Окривљени има право на помоћ тумача, ако не разуме или не говори језик који се користи у поступку.

Свако ко је достижан суду или другом органу надлежном да води поступак не може се казнити, ако му није било омогућено да буде саслушан и да се брани.

Нико не мора да сведочи против самог себе или да призна кривицу.

Члан 17.

Свакоме је зајемчена једнака заштита права у поступку пред судовима, другим државним органима и носиоцима јавних овлашћења.

Свако има право да о његовим правима, обавезама, као и о оптужбама против њега, без одлагања, одлучује независан, непристрасан и законом установљен суд.

Судске одлуке се изричу јавно, а судски поступци су јавни, осим у случајевима одређеним законом.

Члан 18.

Свако има право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се решава о његовом праву, обавези или на закону заснованом интересу.

Члан 19.

Свако је невин док се његова кривица за кривично дело не утврди правноснажном одлуком суда.

Члан 20.

Нико се не може сматрати кривим или казнити за дело које, пре него што је извршено, није било предвиђено законом као кажњиво.

Казне се одређују према закону који је важио у време извршења дела, осим ако је каснији закон повољнији по учиниоца.

Члан 21.

Нико не може два пута бити кажњен за исто дело.

Члан 22.

Лице које је без основа осуђено за кажњиво дело има право на рехабилитацију и накнаду штете од државе.

49. ЗКП као основне постулате предвиђа:

Члан 1.

Овај законик утврђује правила са циљем да нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које предвиђа кривични закон и на основу законито спроведеног поступка.

Пре доношења правноснажне пресуде или решења о кажњавању окривљени може бити ограничен у својој слободи и другим правима само под условима које одређује овај законик.

Члан 2.

Кривичну санкцију учиниоцу кривичног дела може изрећи само надлежни суд у поступку који је окренут и спроведен по овом законнику.

Члан 4.

Окривљени већ на првом саслушању мора бити обавештен о делу за које се терети и о доказима оптужбе.

Окривљеном се мора омогућити да се изјасни о свим чињеницама и доказима који га терете и да изнесе све чињенице и доказе који му иду у корист.

Члан 5.

Лице лишено слободе мора одмах бити обавештено, на свом језику или на језику који разуме, о разлозима лишења слободе и истовремено упознато да није дужно ништа да изјави, да има право да узме браниоца кога сам изабере и захтевати да се о лишењу слободе обавесте његови најближи.

Лице које је лишено слободе без одлуке суда, мора бити одмах спроведено надлежном истражном судији.

Члан 12.

Забрањено је и кажњиво свако насиље над лицем лишеним слободе и лицем којем је слобода ограничена, као и свако изнуђивање признања или какве друге изјаве код окривљеног или другог лица које учествује у поступку.

Члан 13.

Окривљени има право да се брани сам или уз стручну помоћ браниоца, кога сам изабере из редова адвоката.

Окривљени има право да његовом саслушању присуствује бранилац.

Пре првог саслушања окривљени ће се поучити о праву да узме браниоца и да бранилац може присуствовати његовом саслушању. Он ће се упозорити да све што изјави може бити употребљено против њега као доказ.

Ако окривљени сам не узме браниоца, суд ће поставити окривљеном браниоца када је то одређено овим законом.

Окривљеном се мора осигурати довољно времена и могућности за припремање одбране.

Осумњичени има право на браниоца у складу са овим закоником.

Члан 16.

Окривљени има право да у најкраћем року буде изведен пред суд и да му буде суђено без одлагања.

Суд је дужан да поступак спроведе без одуговлачења и да онемогући сваку злоупотребу права која припадају лицима која учествују у поступку.

Трајање притвора мора бити сведено на најкраће потребно време.

50. Према ЗКП постоје **предкривични поступак** (кривична пријава и овлашћења органа предкривичног поступка), **претходни поступак** (истрага и оптужница), **главни претрес** и пресуде и поступак по правним лековима (редовни и ванредни правни лекови).

51. ЗКП утврђује легалан ток целокупног кривичног поступка и онемогућава примену мучења, односно понижавајућег кажњавања и поступања,

посебно мера са елементима тортуре. Овом приликом указујемо на одредбе ЗКП које се односе на притвор (члан 141-147) и поступање са притвореницима (члан 148-153), које задовољавају стандарде Конвенције и других међународних докумената.

Услови за одређивање притвора

52. Према ЗКП притвор се може одредити само под условима предвиђеним ЗКП и само ако се иста сврха не може остварити другом мером (чл. 141). Притвор се може одредити само против одређених лица (чл. 142). Притвор се издржава у свим окружним затворима и одељењима притвора у казнено поправним затворима у Републици Србији. Притвор се одређује решењем надлежног суда и лицу на које се односи мора се предати у часу лишења слободе, а најдоцније у року од 24 сада од часа лишења слободе, односно привођења истражном судији (чл. 143).

Трајање притвора (до оптужнице)

53. На основу решења истражног судије, окривљени може бити у притвору највише месец дана од дана лишења слободе, а након тога само на основу решења о продужењу притвора и то по одлуци већа највише за два месеца, а ако се поступак води за кривично дело за које се може изрећи казна затвора преко пет година или тежа казна по одлуци већа врховног суда за још највише три месеца (чл. 144). Притвореник се отпушта из завода на основу решења о укидању притвора и налога за пуштање из притвора које доноси суд пред којим се води поступак, али и кад истекне време за које је одређен притвор. ЗКП утврђује и могућности укидања притвора до предаје оптужнице уз и без сагласности истражног судије и овлашћеног тужиоца (чл. 145).

(После подизања оптужнице)

54. У погледу одређивања, укидања и трајања притвора после предаје оптужнице по одлуци већа, предвиђено је да од подизања оптужнице до изрицања првостепене пресуде притвор може трајати најдуже две године, а после изрицања првостепене пресуде до изрицања другостепене пресуде којом се преиначује или потврђује првостепена пресуда, притвор може трајати још најдуже годину дана (чл. 146). ЗКП одређује и да је суд дужан да о лишењу слободе одмах, а најкасније у року од 24 сата од часа лишења слободе обавести породицу лица лишеног слободе, односно надлежне органе социјалног старања ако је потребно збрињавање деце или других чланова породице о којима се лице лишено слободе стара (чл. 147).

55. Мера лишења слободе коју може применити орган унутрашњих послова предвиђена је и одредбама Закона о прекршајима (Службени гласник СРС бр. 44/89, Службени гласник РС бр. 21/90 ... 65/2001).

56. Према Закону о прекршајима, припадници полиције и друга службена лица овлашћена за довођење могу без наредбе судије за прекршаје привести лице које је затечено у вршењу прекршаја, ако се не може утврдити његов идентитет или ако нема пребивалиште или боравиште, или ако одласком у иностранство ради боравка (на дуже време) може избећи одговорност за

прекршај, као и ако је довођење потребно а би се спречило настављање вршења прекршаја (чл. 184). У овм случајевима довођење учиниоца прекршаја мора се извршити без одлагања. Ако је учинилац прекршаја затечен у вршењу прекршаја и не може се одмах привести судији за прекршаје, а постоји основана сумња да ће побећи или опасност да ће непосредно наставити са вршењем прекршаја, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова може учиниоца задржати најдуже 24 часа.

57. Овлашћени орган унутрашњих послова, такође, може наредити задржавање лица затеченог у вршењу прекршаја под утицајем алкохола, док се не отрезни, а најдуже 12 сати (чл. 188).

58. У одредбама о поступању са притвореницима, основна поставка ЗКП је да се не сме вређати личност и достојанство притвореника, да се према притворенику могу примењивати само она ограничења која су потребна да би се спречило бекство, подстрекивање трећих лица да униште доказе или трагове кривичног дела и друго, да у истој просторији не могу бити смештена лица различитог пола (чл. 148).

59. Притвореници имају право на непрекидни ноћни одмор у трајању од осам сати, кретање на слободном ваздуху два сата дневно, ношење свог одела, коришћење своје постелине, књига, штампе, набављање хране и слично, с тим што нека од ових права (коришћење штампе) могу бити ускраћена на основу решења истражног судије у тачно одређеним случајевима (чл. 149).

60. По одобрењу истражног судије притвореници имају право на посете блиских сродника, лекара и других лица, дипломатских и конзуларних представника, као и вођење кореспонденције са лицима ван затвора (чл. 150).

61. ЗКП предвиђа и могућност изрицања дисциплинских казни притвореницима за дисциплинске преступе (чл. 151), као и надзора над притвореницима који врши на то овлашћени председник суда (чл. 152).

62. За извршење заводских санкција надлежна је Управа за извршење заводских санкција, као орган управе у саставу Министарства правде РС. У свом раду Управа примењује одредбе Закона о извршењу кривичних санкција (Службени гласник РС бр. 16/97) који садржи бројне одредбе о праву на хуман однос за време издржавања казне затвора.

Подзаконским актима - правилницима, уредбама и упутствима, које заводи у свом функционисању примењују, регулисан је однос према осуђеним лицима, начин живота и зарада осуђених у заводима, ал тиме и поштовање права која осуђени имају (право на човечно поступање - свако мора поштовати достојанство осуђеног и нико не сме угрозити телесно и душевно здравље осуђеног, право на смештај који одговара савременим хигијенским условима и др.).

63. ЗКП као посебно поглавље третира радње доказивања. Претресање стана подразумева се ако је вероватно да ће се претресањем окривљени ухватити или ће се пронаћи трагови кривичног дела или предмети важни за кривични поступак, а претресање лица ако је вероватно да ће се претресањем наћи трагови или предмети важни за кривични поступак (чл. 77). ЗКП регулише

претресање, које наређује суд писменом образложеном наредбом, а која се издаје лицу код кога ће претресање бити обављено (чл. 78), као и поступак претресања стана или лица - држилац стана се позива да присуствује претресању, претресању присуствују два пунолетна грађанина, по претресању се саставља записник (чл. 79. и 80).

64. Овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу ући и без наредбе суда у туђи стан и по потреби спровести претресање ако држилац стана то тражи или неко зове у помоћ, потом ако се ради о извршењу одлуке суда о притварању или довођењу окривљеног, лишењу слободе одбеглог учиниоца који је затечен при извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности, отклањању озбиљне опасности по живот и здравље људи или имовину веће вредности (чл. 81).

65. ЗКП има посебне одредбе које се односе на привремено одузимање предмета (чл. 82-86) и поступање са сумњивим стварима (чл. 87 и 88.).

66. Одредбе ЗКП које се односе на испитивање окривљеног полазе од поставке да се окривљени саслушава са пристојношћу и уз пуно поштовање његове личности, као и да се према окривљеном не смеју употребити сила, претња, обмана, обећање, изнуда, изнуривање или друга слична средства да би се добила изјава, признање или неко друго чињење које би могло бити употребљено као доказ против њега (чл. 89-95).

67. ЗКП детаљно регулише саслушање сведока - лица за које је вероватно да ће моћи да дају обавештења о кривичном делу, учиниоцу и другим важним околностима, обавезу одазивања на позив за сведочење, ослобађање од дужности сведочења, право сведока да не одговарају на одређена питања, те начин уредног позивања и коректног саслушања сведока (чл. 96 -109).

68. Увиђај суд предузима ако се оцени да је утврђивање или разјашњавање неке чињенице важне у поступку потребно непосредно опажање, с тим што се потребна реконструкција догађаја не сме обављати на начин којим се вређа јавни ред и морал или доводи у опасност живот или здравље људи (чл. 110-112).

69. Вештачење се, према ЗКП, одређује кад за утврђивање или оцену неке важне чињенице треба прибавити налаз и мишљење лица које располаже потребним стручним знањем и спроводи се по писменој наредби органа који води поступак и начин утврђен ЗКП (чл. 113-132).

70. ЗКП такође, детаљно одређује ток предкривичног поступка, односно начин прикупљања релевантних података о евентуалном постојању кривичног дела, подношење кривичне пријаве и овлашћења органа предкривичног поступка (чл. 222-240).

Међународни инструменти

71. Спровођење међународних правних аката у СРЈ заснивало се на Уставу СРЈ:

Члан 16.

Савезна Република Југославија у доброј мери испуњава обавезе које произилазе из међународних уговора у којима је она страна уговорница.

Међународни уговори који су потврђени и објављени у складу са Уставом општеприхваћена правила међународног права саставни су део унутрашњег правног поретка.

72. Законе о ратификацији међународних уговора доносила је Савезна скупштина на предлог Савезне владе. исправе о потврђеним (ратификованим) међународним уговорима издавао је председник СРЈ. Уредно ратификовани и објављени међународни уговори представљали су саставни део унутрашњег правног поретка и као такви су се могли непосредно примењивати.

73. Уставна повеља има два члана који се директно односе на непосредну примену међународних уговора и то:

Члан 10.

Одредбе међународних уговора о људским и мањинским правима и грађанским слободама који важе на територији Србије и Црне Горе непосредно се примењују.

Члан 16.

Ратификовани међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права имају примат над правом Србије и Црне Горе и правом држава чланица.

74. Према Уставној повељи за доношење закона и других аката о примени међународног права и конвенција које утврђују обавезе о сарадњи Србије и Црне Горе и ратификовање међународних уговора и споразума Србије и Црне Горе надлежна је Скупштина Србије и Црне Горе (чл. 19), која то чини на предлог Савета министара (чл. 33). Законе које доноси Скупштина Србије и Црне Горе и прописе које доноси Савет министара, проглашава председник Србије и Црне Горе (чл. 26).

75. СФРЈ, односно СРЈ као њена следбеница ратификовала је већи број међународних уговора, посебно из области људских права. Овом приликом требало би посебно указати на следеће међународне правне акте усвојене у оквиру УН: Међународни пакт о грађанским и политичким правима са прва два факултативна протокола (протокол на Пакт и протокол о укидању смртне казне), Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, Међународна конвенција о сузбијању и кажњавању злочина апартхејда, Међународна конвенција против апартхејда у спорту, Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, Конвенција о правима детета са два факултативна протокола (о учешћу деце у оружаним сукобима и трговини децом), Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, Конвенција о политичким правима жена, Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака, Конвенција о

ропству, Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и праксе сличне ропству, Конвенција о сузбијању и укидању трговине лицима и експлоатације проституисања других, Конвенција о правном положају лица без држављанства, Конвенција о статусу избеглица, Протокол уз Конвенцију о статусу избеглица, Конвенција УН против организованог транснационалног криминала и два додатна протокола (за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом).

76. Ступањем у пуноправно чланство Савета Европе априла 2003. године, СЦГ је преузела обавезу приступања и ратификације основних докумената СЕ који се односе на заштиту људских права. При томе се има у виду Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Оквирна конвенција за заштиту националних мањина, Европска повеља о регионалним и мањинским језицима, Европска социјална повеља, те посебно Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака, као најзначајнија за област којом се бави овај извештај.

77. Имајући у виду област коју покрива Конвенција, треба рећи и да је СРЈ постала чланица и Европске конвенције о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, Европске конвенције о екстрадицији, Европске конвенције о трансферу осуђених лица, Европске конвенције о надзору условно осуђених или условно ослобођених лица, Европске конвенције о преносу поступка у кривичним стварима.

Судови у СРЈ

78. Судови у СРЈ штите слободу и права грађана, законом утврђена права и интересе правних субјеката и уставност и законитост. Ове функције врше судови опште надлежности и специјализовани судови.

79. Организација судства у СРЈ предвиђала је да се поступци за заштиту људских права и слобода воде пред судовима опште надлежности и то општинским и окружним судовима, те врховним судовима република чланица као највишим судским инстанцама. Посебно место у заштити слобода и права имао је Савезни уставни суд. Правни систем СРЈ омогућавао је сваком лицу покретање поступка - подношење уставне жалбе Савезном уставном суду, због повреде појединачним актом или радњом слобода и права човека и грађанина, а ради поништења аката или забране радње којима је повређена слобода или право гарантовано Уставом СРЈ.

80. За питања кривичних дела почињених против војних лица и одређених кривичних дела која су починила војна лица надлежни су војни судови.

81. Општински судови су судови првог степена који су, поред тога што су надлежни у грађанским, радним и другим предметима, надлежни у кривичним предметима и то: да суде за кривична дела за која је законом предвиђена као главна казна, новчана казна или казна затвора до десет година, ако законом није као надлежан предвиђен окружни суд; да суде за кривична дела за која је посебним законом предвиђена надлежност овог суда; да спроводе

истрагу, решавају о жалбама против решења истражног судије и да решавају о притговору против оптужница за кривична дела из њихове надлежности; да одлучују о споровима о накнади штете лицима неоправдано осуђеним и неосновано лишеним слободe; да спроводе поступак и стаљају предлог по молби за брисање осуде и по молби за престанак мера безбедности или за престанак правних последица осуде и одлучују у тим стварима када су ту осуду или меру изrekli.

82. Општински судови у кривичним предметима суде у трочланом већу, који чине судија и двојица судија поротника, осим када суде за кривична дела за која је прописана казна затвора до једне године или новчана казна, када суди судија појединац. Радње у истрази поверене су истражном судији, а само изузетно полицији и то углавном по налогу истражног судије. О жалбама против решења истражног судије одлучује веће тројице.

83. Окружни судови су углавном жалбени судови, а у посебним случајевима предвиђеним законом и првостепени судови. Првостепени судови су када: суде за кривична дела за која је законом предвиђена казна затвора преко десет година, као и за кривична дела за која је законом предвиђена надлежност овог суда; спроводе истрагу, решавају о жалбама против решења истражног судије, решавају о приговору против оптужнице за кривична дела за која је предвиђена надлежност овог суда; одлучују о захтеву за брисање осуде на основу судске одлуке и по молби за престанак мера безбедности или за престанак правне последице осуде која се односи на забрану стицања одређених права, ако је осуду или меру изрекао тај суд; спроводе поступак и одлучују о молби за издавање осуђених и окривљених лица.

84. Врховни суд, као највиши суд по правилу поступа по правним лековим а уложеним против одлука нижих судов. Врховни суд је, између осталог, надлежан да одлучује о: редовним правним лековима против одлука окружних судов; ванредним правним лековима против правноснажних одлука када је то законом одређено; жалбама у трећем степену против другостепених пресуда судов; правним лековима против одлука већа Врховног суда. Врховни суд је надлежан и да одлучује у првом степену о захтеву за заштиту слободe и права утврђених уставом републике / државе чланице, ако су такве слободe и права повређени коначним појединачним актом, а није обезбеђена друга судска заштита.

85. Судски поступак је уобичајено двостепен, а тростепен само онда ако је другостепени суд изрекао казну затвора од двадесет година или ако је потврдио пресуду првостепеног суда којом је изречена таква казна. Поступак је тростепен и ако је другостепени суд преиначио пресуду првостепеног суда којом је оптужени ослобођен оптужбе и изрекао своју пресуду којом га је прогласио кривим.

86. У СРЈ је постојао Савезни суд, као суд савезне државе. Надлежност суда била је регулисана Уставом СРЈ (чл. 108-110), Законом о Савезном суду и законима о судским поступцима (грађанском и кривичном). Према Уставу СРЈ Савезни суд је имао и јурисдикцију у области заштите људских права и слобода, па је био надлежан да одлучује у последњем степену када је то одређено савезним законом, о ванредном правном средству против одлука у републикама

чланицама кад је у питању примена савезног закона, као и о законитости коначних упавних аката савезних органа.

87. Уставном повељом установљен је Суд Србије и Црне Горе (чл. 46-49). Суд је надлежан, између осталог и да одлучује о жалбама грађана, када им институција Србије и Црне Горе угрози права или слободе гарантоване Уставном повељом, уколико није предвиђен други поступак правне заштите. Одлуке Суда су обавезујуће и без права жалбе. Суд је преузео све нерешене предмете и списе Савезног уставног суда и Савезног суда за које је надлежан на основу Уставне повеље (чл. 12. Закона за спровођење Уставне повеље Државне заједнице Србија и Црна Гора, ближе је одређен Законом о суду Србије и Црне Горе (Службени лист СЦГ бр. 26/2003).

Судови у Републици Србији (после октобра 2000. године)

88. Устав Републике Србије предвиђа:

- а) да је Република Србија заснована на владавини права (чл. 1);
- б) да судска власт припада судовима (чл. 9. ст. 4);
- в) да судови штите слободе и права грађанина, законом утврђена права и интересе правних субјеката, и обезбеђује уставност и законитост (чл. 95);
- г) да су судови самостални и независни у свом раду и да суде на основу Устава, закона и других општих аката (чл. 96. ст. 2);
- д) да је судијска функција стална, да су разлози за престанак судијске функције и за разрешавање судија утврђени Уставом, да постојање тих разлога утврђује Врховни суд Србије и о томе обавештава Народну скупштину и да судија не може бити премештен против своје воље (чл. 101);
- ђ) да се организације, оснивање, надлежност судова и поступак пред судовима утврђује законом (чл. 102).

89. Након октобарских промена 2000. године, у Србији је започет рад на новом устројству органа правосуђа, које је требало учинити ефикаснијим, модернијим и рационалнијим.

Донето је више закона, при чему су се имала у виду и искуства из организације других правосудних система, посебно у земљама ЕУ.

90. На другој седници редовног заседања Народна скупштина РС новембра 2001. године донети су Закони о уређењу судова, Закон о судијама, Закон о Високом савету правосуђа, Закон о јавном тужилаштву и Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава ("Службени гласник РС", бр.63/2001).

91. Током 2002. и 2003. године донети су закони о изменама и допунама Закона о уређењу судова, Закона о судијама, Закона о Високом савету правосуђа, Закона о јавном тужилаштву и Закона о седиштима и подручјима јавних тужилаштава ("Службени гласник РС", бр.42/2002, 27/2003, 39/2003).

92. Уставни суд Републике Србије је септембра 2002. годнео решење ("Службени гласник РС", бр.60/2002), којим се, до доношења оначне одлуке, обуставља извршење појединачних аката и радњи на основу члана 7, 10, 15, 16, 18. Закона о изменама и допунама Закона о судијама.

93. Новине у уређењу судова у односу на ранији Закон о судовима из 1991. године су да Закон о уређењу судова садржи прецизне начелне одредбе о судовима, као самосталним органима државне власти. Судови се оснивају и укидају законом и независни су од законодавне и извршне власти. Надлежност судова се одређује законом, који предвиђа, између осталог, да грађанин има право да му суди судија коме је предмет распоређен по унапред утврђеним правилима. Забрањује се сваки утицај на суд и дефинише право притужбе на рад суда.

94. Овим начелним одредбама о судовима прецизно се дефинишу судови као независни у организационом и функционалном смислу у односу на извршну и законодавну власт.

95. Као што је раније наведено, по ранијем Закону о судовима, судови су били образовни као судови опште надлежности и привредни судови. Овај судски систем одредио је положај Врховног суда Србије као претежно жалбени и утицао је на оптерећеност Врховног суда Србије у погледу броја судских предмета. Законом о уређењу судова образују се судови опште надлежности: општински, окружни, Апелациони и Врховни суд Србије и посебни судови: Трговински, Виши трговински суд и Управни суд. Судови републичког ранга су: Врховни суд Србије, апелациони, Виши трговински и Управни суд.

96. Новим законом, окружни судови задржавају и првостепену и жалбену надлежност, а образују се и четири апелациона суда (са седиштем у Београду, Крагујевцу, Нишу и Новом Саду), чија је надлежност да одлучују о жалбама на одлуке општинских и окружних судова чиме се очекује већа унификација судске праксе.

97. Новина је и судски одмор чија је сврха да судије ускладе рад са годишњим одмором и да се грађани у одређеном периоду не обраћају суду по предметима који нису хитне природе.

98. У погледу правосудне управе Закон о уређењу судова доноси значајне новине:

(1) Судски пословник доноси министар надлежан за послове правосуђа у сагласности са председником Врховног Суда Србије (по ранијем закону овај општи акт био је у надлежности министра правде);

(2) Надзор над применом судског пословника може да врши само лице које испуњава услове за избор у суд чији се рад надзире. Записник сачињен после надзора доставља се и председнику непосредно вишег суда, као и председнику Врховног суда Србије. Такође, ново је и то да је председник суда у коме је надзор вршен, дужан да обавести председника непосредно вишег суда, председника Врховног суда Србије и министра надлежног за послове правосуђа о томе ша је предузето да се уочени недостаци у надзору отклоне;

(3) Врло значајна новина је лични лист, који се води за сваког судију, судију поротника и запосленог у суду. Подаци и садржина личног листа представљају службену тајну и треба да послуже прецизној евиденцији о свим лицима запосленим у правосуђу (до сада није постојала) и сагледавању њихових квалификационих, старосних и других особина. Посебну улогу треба да има лични лист судије преко кога може да се прати кретање у каријери са циљем да се само најквалитетнији кадрови бирају за више судове. Ранији Законом о судовима општи и професионални подаци о кандидатима за судије водили су се у Министарству правде на основу података које су у пријави давали кандидати за избор судија. ти су подаци често били непотпуни, јер су зависили од процене самих кандидата шта ће навести из своје личне и радне биографије.

Новим законом, министарство надлежно за правосуђе је добило у надлежност да води личне листове чија је садржина за судије одређена овим законом, док ће ажурирање података које садржи лични лист бити одређено Судским пословником као општим правним актом министарства надлежног за правосуђе. Лични лит судија поротника и судског особља прецизније ће уредити министарство надлежно за правосуђе.

(4) Новим законом, правосудна управа коју врши министарство надлежно за правосуђе даје сагласност на правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних места у суду, чиме се остварује основна улога правосудне управе, а то је спровођење закона и других прописа у вези са уређењем и радом судова. Досадашња пракса показује да у овој области није било довољно сарадње између судова и надлежног министарства, што је за последицу имало низ мањкавости у правилницима, како у погледу схватања унутрашње организације суда, тако и у погледу схватања радног места и елемената који га одређују. У односу на ову материју, закон дооои значајне новине у делу који се односи на судско особље (нови називи радних места, нова звања, оцењивање и др.) Оквирна мерила за одређивање броја судског особља утврдиће Високи савет правосуђа.

(5) Правосудна стража и уређење правосудне страже које је дато у надлежност Министарства правде РС је корисна и важна новина коју предвиђа нови Закон о уређењу судова, јер су околности у којима су судови до сада радили биле такве да су сигурносот људи и имовине често били без заштите.

99. Судови раде у већима и одељењима тако што се у већима суду, а у одељењима се усклађују ставови већа у истој правној области. Стално веће одређује се годишњим распоредом послова у суду који доноси председник суда.

100. Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава основано је 138. општинских судова, 30 окружних судова, 18 (уместо некадашњих 16) трговинских судова, одређена су њихова седишта, подручја на којима врше надлежности и одређени су општински судови за подручја истог окружног суда који поступају и суде у појединим врстама правних ствари из надлежности општинског суда. Тако је у Београду, на пример, Први општински суд надлежан за међународну правну помоћ на територији града и за поступање по замолницама. Други општински суд надлежан је у земљишно-књижним стварима за подручја која покрива први, Други, Трећи и Пети општински суд. Трећи општински суд је надлежан за извршење кривичних санкција, Четврти општински суд за извршење, а Пети општински суд за издавање платних налога и спорове који настају после приговора против платних налога.

101. Доступност суда грађанима остварује се тако што закон предвиђа да суд не може одбити пружање заштите у стварима за које је надлежан.

102. Судијску независност одређују и закони путем одређених гаранција као што су:

- сталност функције (до навршетка радног века);
- непреместивост судије (премештај или упућивање само уз сагласност судије);
- материјална сигурност (плата примерена важности функције);
- имунитет (не одговара за мишљење или глас дат у вршењу судијске дужности, због кривичног дела судија не одговара без одобрења народне скупштине); слобода одлучивања (судија одлуку доноси на основу сопствене оцене чињеница и на основу прописа);
- неизменљивост послова (послови се одређују годишњим распоредом послова);
- расподела предмета случајем (предмети се износе судије према редоследу који се одређује Судским пословником);
- право на удруживање;
- право на стручно усавршавање (о трошку Републике Србије, док врсту и начин усавршавања прописује Врховни суд Србије).

103. Потреба независности судске власти од извршене и од законодавне власти остварује се одређивањем да је свако дужан, а нарочито извршна власт, да поштују извршну судску одлуку и да јој се повинује. Такође, је забрањен и сваки други утицај на суд.

104. Избор судија одређен је Законом о судијама и подразумева услове за избор, поступак избора и ступање на дужност.

105. Услови за избор судија су држављанство СРЈ, завршен правни факултет, положен правосудни испит и достојност за вршење дужности судије уз предпоставку да кандидат испуњава и услове за рад у државним органима. После положеног правосудног испита потребно је да кандидат за судију има одређено радно искуство у правној струци и то две године за судију општинског суда, четири године за судију трговинског суда, шест година за судију окружног суда, осам година за судију апелационог суда, Вишег трговинског суда и Управног суда и дванаест година за судију Врховног суда Србије.

106. Поступак за избор судија почиње оглашавањем слободних судијских места које врши Високи савет правосуђа, тако што се оглас објављује у Службеном гласнику РС и дневном листу "Политика". Оглас је отворен 15 дана. кандидати подносе пријаву Високом савету правосуђа са доказима о испуњавању услова за избор. Лице која потичу из суда достављају преко суда личне листове (садржај личног листа запослених у суду одређен је законом и судским пословником). Високи савет правосуђа прибавља мишљење о стручности и достојности кандидата од органа и организација где раде, утврђује образложен предлог кандидата за избор и прослеђује га Народној скупштини РС која врши избор, али само у оквиру образложеног предлога.

107. Пре ступања на дужност судија полаће заклетву пред председником Народне скупштине РС, а председник Врховног суда пред Народном скупштином РС, а председник Врховног суда пред Народном скупштином РС.

108. Судија ступа на дужност на свечаној седници свих судија у суду за који је изабран. Ступањем на дужност у нови суд судији престаје дужност судије у ранијем суду. Сматра се да судија није изабран, ако без оправданих разлог ане ступи на дужност у року од ва месеца од избора.

109. Високи свет правосуђа као предлагач за избор судија има сталне и позивне чланове. Стални чланови овог савета су председник Врховног суда Србије, Републички јавни тужилац, министар правде, рпредставник адвоката и један члан кога бира Народна скупштина РС (при чему то може бти истакнути правник који није судија, јавни тужилац или земаник јавног тужиоца). Позивне чланове чини шест судија које бира Врховни суд Србије.

110. Судови опште надлежности су општински, окружни, апелациони и Врховни суд Србије, док су посебни судови трговински судови и Виши трговински суд.

111. Највиши суд у Републици је Врховни суд Србије. Остали судови републичког ранга су Виши трговински суд и Управни суд са седиштем у Београду.

112. Непосредно виши суд за апелационе судове, Виши трговински суд и Упрвни суд је Врховни суд Србије. Виши трговински суд је непосредно виши за трговински суд, а апелациони суд је непосредно виши за окружни и општински суд.

113. Материја прекршаја регулисана је Законом о прекршајима који је од доношења мењан више пута. Овим законом уређују се;:

- (1) Организација и рад органа за прекршаје;
- (2) Услови прекршајне одговорности, услови за прописивање и примену прекршајних санкција, систем санкција, прекршајни поступак извршења решења о прекршају.

Прекршајни поступак у првом степену води општински судија за прекршаје.

114. Влада Републике Србије је на основу својих овлашћења донела Одлуку о образовању органа за прекршаје и утврђивању броја судија у органима за прекршаје и у већима за прекршаје. Овом одлуком образовано је једанаест Већа за прекршаје (у Београду, Ваљеву, Зајечару, Крагујевцу, Краљеву, Лесковцу, Нишу, Смедереву, Ужицу, Новом Саду, а на територији коју је покривало Веће за прекршаје у Приштини од општинских органа за прекршаје раде општински органи за прекршаје у Косовској Митровици, Звечану и Лепосавићу) и 173. општинска органа за прекршаје.

115. Општински орган за прекршаје и већа за прекршаје су самостални државни органи. Одлуке доносе на основу устава, закона и других прописа, а за свој рад одговарају Влади Републике Србије.

116. Број судија у органима за прекршаје утврђује се Одлуком Владе Републике Србије, на предлог министра правде. У општинском органу за прекршаје са две или више судија именује се старешина органа на време од четири године уз могућност реизбора. У општинском органу за прекршаје које има само једног судију, тај судија непосредно врши дужност старешине органа. Судија за прекршаје не може бити народни посланик, посланик и одборник, вршити политичке и управне функције нити може вршити другу службу, посао или дужност која би могла утицати на самосталног и независност или која би умањила његов углед или углед органа за прекршаје. Судија за прекршаје може бити резрешен судијске дужности против његове воље.

117. Предлог закона о прекршајима и магистратима за прекршаје ушао је у законодавну процедуру новембра 2001. године када је Влади Републике Србије достављен пречишћен текст Предлога закона. Од априла 2002. године Предлог закона је у скупштинској процедури.

118. Новим решењима из предложеног текста Закона о прекршајима и магистратима за прекршаје постиже се хармонизација са правом Европске уније. Органи за прекршаје добијају адекватнији назив - магистрати за прекршаје; уводи се један другостепени орган-републички магистрат за прекршаје као инструмент за уједначавање правне праксе и казнене политике на целој територији Србије; повећава се минимум и максимум новчаних казни и то: (200 до 20.000 динара за физичко или одговорно лице у правном лицу; од 4.000 до 400.000 динара за правно лице; од 2.000 до 200.000 динара за предузетника). Такође предвиђа се и повећање новчаних казни које се наплаћују на лицу места и то: од 200 до 2.000 динара за физичко и одговорно лице и од 200 до 20.000 динара за правно лице и предузетника.

119. Поступак за пуштање на условни отпуст покреће се на молбу кажњеног. Молба се подноси Републичком магистрату преко првостепеног магистрата који је донео решење о кажњавању.

120. Веће, састављено од троје судија републичког магистрата за прекршај, пре одлучивања о молби утврђује да ли је протекло потребно време предвиђено законом за пуштање на условни отпуст и тражени извештај од управе завода у којој кажњени издржава казну затвора о његовом владању, извршењу радних обавеза, имајућу виду радну способност кажњеног и другим околностима које показују да ли је постигнута сврха кажњавања, ако тај извештај није достављен уз молбу кажњеног.

121. Предложено је и доношење Омнибус закона, односно усклађивање одредби о прекршајима у свим републичким законима са одредбама Предлога закона о прекршајима и магистратима за прекршаје ради унапређења прекршајног поступка и пвоећања његове економичности и ефикасности.

122. Поред судова опште надлежности, одређени степен јурисдикције у области заштите људских права и слобода имају и војни судови, који постоје и

за време рата и за време мира. Војска није издвојени сегмент друштва и њене су активности уређене правилима која важе и за цивилни део друштва, односно принципима међународног права који регулишу употребу силе. Вођење кривичног поступка, где потенцијално може доћи до кршења Конвенције, у Војсци и Министарству одбране је у СРЈ, односно до проглашења Уставне повеље, било у надлежности војних судова. Војни судови, војна тужилаштва и установе за извршење кривичних санкција су, као део правосудног система, своје активности спроводили по цивилним правилима кривичног поступка, кривичним законима и правилима о извршењу кривичних санкција (процесни и материјални прописи) које су примењивали и судови опште надлежности.

123. Војни судови и војна тужилаштва, којих у СЦГ има три (у Београду, Нишу и Подгорици) као и Врховни војни су и Врховни војни тужилац (седиште у Београду) поступају по истим процесним и материјалним законима као и остали редовни судови, како у миру, тако и у рату.

124. Правни основ за постојање војних правосудних органа, као савезних правосудних институција садржај је у уставу СРЈ којим је регулисано да се војни судови и војни тужиоци установљавају савезним законом (чл.138). На основу те уставне одредбе донет је Закон о војним судовима ("Службени лист СРЈ", бр.11/95, 74/99, 3/2002) и Закон о војном тужиоцу ("Службени лист СРЈ", бр.11/95 и 3/2002), којим је прецизније прописана организација, надлежност и делатност војних судова и војног тужиоца.

125. Војне судове и тужиоце постављао је Председник СРЈ и они су у вршењу своје функције, без ограничења мандата, независни и самостални уз обавезу да прате и проучавају питања од интереса за уједначавање судске праксе и за јединствену примену закона.

126. Војни судови суде војним лицима за сва кривична дела, цивилним лицима на служби у Војсци Југославије за кривична дела учињена у вршењу службене дужности, осталим цивилним лицима за кривична дела против Војске Југославије таксативно наведеним у Закону о војним судовима, те ратним заробљеницима. У спорним случајевима ови судови су надлежни за утврђивање својства ратног заробљеника. Поред тога, обављају и друге послове одређене савезним законом, а који произилазе из саме природе судског поступка.

127. За суђење због дисциплинског преступа надлежни су у првом степену војни дисциплински судови при Генералштабу Војске Југославије, а у другом степену војнодисциплински суд при Генералштабу Војске Југославије.

128. Максималне казне које се, према Закону о војсци Југославије, могу изрећи за дисциплинске преступе су затвор до 20 дана и губитак службе професионалног војника, а у изузетним случајевима и казна затвора до 60 дана (чл.165). Казна затвора, се међутим не може изрећи лицу које у време извршења дисциплинског преступа није навршило 18 година живота.

129. У вези са радом војних судова треба истаћи да је на основу Закона о амнестији од 7. октобра 2000. године амнестирано укупно 9.910 лица (стање на дан 31. децембра 2001. године) и то за кривична дела непредузимања мера за заштиту војне јединице (чл. 214, 215) и кривична дела противзаконитог

ослобођења од војне службе (чл.217) КЗ СРЈ. Од укупног броја менестираних лица 2.024 су војници, 834 официри и подофицири и 7.052 лица ван Војске Југославије.

130. Уставном повељом предвиђене су измене у организацији војних правосудних органа, тако што се надлежност војних судова, тужилаштва и праобранилаштва преноси на оране држава чланица, у складу са законом (чл.66.). Према већ поменутом Закону за спровођење Уставне повеље, даном њеног ступања на снагу престаје да ради Војно првобранилаштво (чл.16), док остали војни правосудни органи настављају рад до доношења закона из чл.66. Уставне повеље - у року од шест месеци од дана ступања на снагу Уставне повеље (чл.24.).

131. Органи управе су одређени државни органи који су надлежни за питања која обухвата Конвенција. Требало би посебно указати на организациону структуру управе у СРЈ и тадашње Савезно министарство правде у чијем је саставу деловао и Сектор за права човека. Министарство је вршило послове који су се односили на остваривање уставом СРЈ утврђених слобода и права човека и грађанина, праћење и рад на изградњи и унапређењу правног система у области права човека, обављање управног надзора на извршењем савезних закона и других савезних прописа у области остваривања и заштите права човека, праћење стања у области слободе и права човека и грађанина по специфичним категоријама становништва, праћење примене усвојених међународних аката и докумената из области слободе и права човека и грађанина, израде одговарајућих извештаја, као и друге послове из делокруга рада министарства.

132. Послове Савезног министарства правде у СЦГ у делу који се односи на остваривање и праћење Уставном повељом, међународним уговорима и законима зајемчених слобода и права човека и грађанина и на екстрадицију преузело је новоформирано Министарство за људска и мањинска права СЦГ. Истовремено, сви закони из надлежности Савезног министарства правде прешли су у надлежност министарства правде држава чланица. Према Уставној повељи, министар за људска и мањинска права прати остваривање људских и мањинских права и с надлежним органима држава чланица координира рад на спровођењу и поштовању међународних конвенција о заштити људских и мањинских права.

133. У оквиру укупног делокруга рада, одређену надлежност по питањима спровођења међународних конвенција из области људских права, па тиме и Конвенције, имају и Министарство спољних послова СЦГ, као и републичка министарства правде и унутрашњих послова и други одговарајући органи.

134. Прламентарна тела - Скупштина СЦГ и Народна скупштина РС, такође, имају одређених надлежности у спровођењу конвенција из области људских права. У СРЈ је Савезна скупштина имала сталну комисију за остваривање слобода и дужности човека и грађанина, која је, између осталог пратила остваривање и заштиту слобода, права и дужности човека и грађанина утврђених Уставом СРЈ, законима, другим прописима и општим актима, извршавање обавеза које је СРЈ преузела потписивањем и ртификацијом

међународних докумената о људским правима и слободама, те давала мишљење и предлоге за потпуније и ефикасније остваривање и заштиту утврђених слобода и права човека и грађанина.

135. Савезна скупштина СРЈ имала је и сталну комисију за представнике и предлоге грађана. Комисију су чинили представници политичких парламентарних странака, а основна надлежност комисије била је да разматра представке, петиције, предлог и жалбе грађана и да надлежном скупштинском већу и другим надлежним органима предлаже мере за решавање предметних питања. Комисија за преставке и предлоге постоји и у Народној скупштини РС.

136. Поступање са затвореницима у Републици Србији је регулисано одредбама Закона о извршењу кривичних санкција ("Службени гласник РС", бр.16/97), Закон је усклађен како са правилима УН о поступању са затвореницима тако и са европским затворским правилима. Пракса поступања са затвореницима заснована је на концепцији преваспитавања Начина живота и рада осуђених у казненопоправним установама, поред одредаба Закона о извршењу кривичних санкција ближе се уређују актом о кућном реду кога доноси министар правде.

137. У поступку са притвореним лицима примењују се одредбе ЗКП и одредбе Закона о извршењу кривичних санкција, чија је основна поставка да није дозвољено вређање личности и достојанство окривљеног. У заводима за извршење кривичних санкција окривљена и осуђена лица су увек физички одвојена. Притворено лице се смешта у посебно одељење завода. Због заштите истраге, саучесници у кривичном делу се смештају одвојено, како би се онемогућила комуникација међу њима. Није могућа ни комуникација са притвореницима из других просторија.

138. Притворено лице борави у заводу под истим условима као и осуђено лице. Разлика у третману састоји се у томе што притвореник има право на већи број посеба од осуђеног лица, затим право на коришћење своје хране, одеће, обуће, постелине. За притворена лица није организован рад, али ако то хоће, имају право да раде. Рад осуђених лица посебно је организован и постоји посебна служба за рад осуђених лица.

139. Притворена лица бораве у групним собама, осим ако истражни судија у писаној форми не тражи издвајање на тачно одређено време. Груписање се врши по својствима личности.

140. Притворена лица се, зависно од пола, смештају у за то посебно одређене просторије у установама, које су издвојене и искључена је могућност мешања. Акт о кућном реду за примену мере притвора доноси републички министар правде.

141. Према Закону о извршењу кривичних санкција осуђене жене се увек распоређују у казнено-поправни завод за жене, установу која је потпуно физички одвојена и организована у складу са потребама жена које у њој издржавају казну. У тим установама стража, медицинско особље и сви други запослени, који су у непосредном контакту са осуђеницима, су жене.

142. Поступање према маолетницима који су извршили кривично дело уређено је одредбама ЗКП и Закона о извршењу кривичних санкција и специфично је у односу на поступање према пунолетним лицима.

143. Програм поступања са маолетницима одређује стручни тим васпитно-поправног дома. Малолетници се распоређују у васпитне групе према узрасту, душевној развијености, осталим личним својствима и према програму поступања. Маолетници који издржавају притово одвојени су од пунолетних лица.

144. Избор посла у казнено поправним домовима врши се према способностима малолетника и њиховим склоностима за одређену врсту посла, а у складу са могућностима које постоје у казнено-поправном дому. Радно време осуђених малолетника одређује се тако да им се омогући школовање и стручно оспособљавање и да им остане довољно време за физичко васпитање и разоноду. Закон о извршењу кривичних санкција садржи прописе о помоћи после извршења затворске васпитне мере и казне малолетничког затвора (чл.286-288.).

145. Према пракси судова на територији Округног суда у Београду малолетнике у заводима два пута годишње посећују судије, јавни тужиоци, стручна лица Центра за социјални рад, представници органа унутрашњих послова. Одржавају се, такође, рочишта за контролу васпитних мера, као и састанци са родитељима у заводу или месту пребивалишта малолетника. Основни циљ је да се од почетка извршења казне почне са припремама и стварањем услова за прихват малолетника по изласку из завода. Срповођење свих ових мера надгледа и осмишља стручни сарадник - психолог Округног суда и Првог општинског суда у Београду.

146. Казна маолетничког затвора извршава се у казнео-поправном заводу за маолетнике, при чему се малолетници мушког пола распоређују у казнено-поправни завод за маолетнике, а женског пола у посебно одељење казнено-поправног завода за жене. У Републици Србији малолетници казну издржавају у Казнено-поправном заводу за малолетнике у Ваљеву, а маолетнице у посебном одељењу Казнено-поправног завода у Пожаревцу.

147. Упућивање, пријем, одлагање и прекид извршења, разврставање у васпитне групе, исхрана, права на посете, права на бављење физичком културом, одређивање посла и образовања, могућност редовног школовања и дисциплинско кажњавање малолетника у васпитно-поправном дому и извршење казне малолетничког затвора уређује се Законом извршењу кривичних санкција.

148. Казна маолетничког затвора изриче се изузетно и на годишњем нивоу чини 2% од броја укупно изречених санкција према малолетницима. У току извршења казне малолетничког затвора завод одржава сталну везу са органом старатељства и породицом малолетника, како би преваспитање малолетника било успешније и малолетник припремљен за поново укључење у друштво.

149. Осуђено лице се након пријема на издржавање казне затвора писмено упознаје са правима и обавезама које има за време издржавања казне, а текст одговарајућег закона и акта о кућном реду завода доступни су осуђеном све време издржавања казне (ако је осуђени неписмен, то му се саопштава

усмено). Осуђени се по пријему најпре упућује у Одељење за испитивање личности где се врши криминалошка, медицинска, социолошка и друга испитивања личности, ради његове класификације и утврђивања програма преваспитавања.

150. Током издржавања казне затвора са осуђеним лицем поступа се на начин којим се обезбеђује поштовање његове личности, достојанства и одржавања његовог телесног и душевног здравља. Осуђени има право на: смештај који одговара успостављеним стандардима и савременим хигијенским условима и месним климатским приликама (најмање 8 м² простора у стамбеним просторијама где су смештени); исхрану подобну да одржи његово добро здравље и снагу; бесплатно рубље, одећу и обућу који су прилагођени месним климатским приликама; упућивање поднесака надлежним органима; неограничено дописивање; правну помоћ у вези са извршењем казне затвора; посету брачног друга, деце, усвојеника, родитеља, усвојиоца и осталих сродника; боравак у посебној просторији са брачним другом и децом; пријем пакета; пријем новчаних пошиљки; рад и права по основу рада; бесплатну здравствену заштиту; задржавање детета до једне године живота ако осуђена жена или дете; обавештавање-коришћење дневне и периодичне штампе и друга средства јавног обавештавања; основно и средње образовање, које се сходно општим прописима организује у заводима; верску културу; притужбе управнику завода због повреде права или других неправилности које су упућене према њему; представке директору више инстанце (Управе за извршење кривичних санкција) уколико не добије одговор на притужбу или није задовољан донетим решењем.

151. Служба обезбеђења стара се, како о сигурности осуђених лица и малолетника, тако и запослених у заводима за извршење кривичних санкција. Стара се и о имовини устнаове, односно просторијама и радилиштима у којима осуђена лица бораве и раде, као и одржавању унутрашњег реда у заводу. Запослени у служби за обезбеђивање су униформисани и наоружани. Рад и организација ове службе, опрема, наоружање, овлашћења и униформа запослених као и начин коришћења истих, предвиђени су одредбама закона и правилника који регулишу рад ове службе. Приликом пријема у радни однос запослених у овој служби, поред општих услова предвиђених Законом о радним односима у државним органима, потребно је да то буде млађе особе, да имају најмање средњу стручну спрему и да су психички и физички способне за вршење службе. Оспособљавање и провера знања као и физичке способности службеника обезбеђења, врши се предавањима и полагањем испита пред мултидисциплинарном комисијом коју именује министар правде Републике Србије.

152. Током 2002. године организовано је више видова обуке и стручног усавршавања запослених у заводима за извршење санкција, међу којима треба поменути обуку затворских стражара, које су помогли УНИЦЕФ и ОЕБС, а коју су обавили одговарајући међународни стручњаци.

153. Поред службе обезбеђења која се стара о сигурности осуђених у заводу од значаја је и рад службе преваспитавања која применом савремених мера и метода рада врши преваспитавање и ресоцијализацију осуђених малолетних лица.

154. Осуђена лица уживају горе наведена права, али уз обавезу да поштују правила понашања утврђена законом и актом о кућном реду завода. За повреде правила понашања осуђени може бити дисциплински кажњен у дисциплинском поступку у коме му се пружа могућност одбране и провере његове изјаве. Дисциплинске казне за учињене повреде су укор, одузимање додељених погосности и упућивање у самицу. Дисциплинске казне изриче управник завода. При изрицању најтеже казне, самице, неопходно је прибавити мишљење лекара да ли је осуђени психофизички способан да може издржати у самици.

155. Дисциплинска казна упућивања у самицу, која се састоји у непрекидном боравку осуђеног у одређеној просторији, уз дневну шетњу на отвореном простору у трајању од најмање једног сата, не ускраћује друга права која имају осуђена лица. За време издржавања казне осуђено лице свакодневно посећује лекар. Извршење дисциплинске казне упућивања у самицу обавезно се обуставља, ако лекар писмено изјави да даљи боравак у самици угрожава здравље осуђеног.

156. Дисциплинска казна упућивања у самицу изриче се у најдужем трајању од 15 дана, а у случају дисциплинских престапа најдуже 30 дана. Укупан боравак осуђеног у просторију у којој се извршава дисциплинска казна упућивања у самицу не може трајати дуже од шест месеци у току једне календарске године. Против решења о дисциплинској казни самице осуђени има право жалбе.

157. Извршење дисциплинских казни одузимања додељених погодности и упућивања у самицу може се условно одложити до шест месеци у случајевима када се утврди да се сврха дисциплинског кажњавања може постићи и без извршења ове дисциплинске казне.

158. Дисциплински поступак као и поступак накнаде штете коју осуђени намерно или грубом непажњом проузрокује заводу, су двостепени. По жалбама осуђених против првостепених решења управника завода одлучује директор Управе за извршење кривичних санкција, када се утврди да је постигнута сврха дисциплинског кажњавања, управник може пре истека времена за који је изречена, обустави извршење дисциплинске казне.

159. Међусобна комуникација осуђених лица нема ограничења. Такође, не може се ограничити законом одређени број посета, право на дописивање, као ни остала права која су Законом предвиђена. Осуђено лице има право да насамо, без присуства страже, разговара са овлашћеним службеником Министарства правде РС и изнесе своје проблеме, што осуђени често и користе. Осуђени има право да надлежним органима упућује поднеске, који се разматрају и на основу којих надлежне службе предузимају одговарајуће мере ако то оцене потребним.

160. Поред ових права, осуђеном који се добро влада и залаже на раду припадају погодности које му управник може доделити. То су проширено право на пријем пакета; проширено право на пријем посета; пријем посета без надзора у просторијама за посете; пријем посета у посебним просторијама без присуства осталих осуђених; пријем посета изван завода; погоднији смештај; слободан излазак у град; посета породици и сродницима о викенду и празницима;

наградно одсуство из завода до седам дана у току године; ванредно одсуство до седам дана; коришћење годишњег одмора изван завода.

161. Да би се обезбедило да осуђени или притворена лица не буду изложена мучењу или другим злостављањима, омогућено им је право да пишу представке и притужбе уколико доше до повреде неког од законом предвиђених права или неправилности које су им учињене. Све притужбе упућене управнику или служби надзора се разматрају и по хитном поступку се утврђује њихова основаност, а на чему се нарочито инсистира од 2000. године. Такође, свака употреба средстава принуде се евидентира и цени њена оправданост, а евиденција са оценом оправданости предузетих мера принуде, у форми извештаја, подноси се Министарству правде РС.

162. Примећено је да се осуђени тешко одлучују да пријаве злостављање и мучење, и то нарочито осуђеници који издржавају дуге казне. Пракса је показала да осуђени то решавају подношење молбе за премештај у други казнени завод. Најчешће притужбе су због ускраћивања пружања лекарске услуге, пошто многа осуђена лица покушавају да за време издржавања казне затвора обаве лекарске прегледе и интервенције, за које нису имали прилике и могућности пре доласка на издржавање казне.

Надзор над спровођењем извршења кривичних санкција

163. Послове надзора над радом завода обавља Управа за извршење заводских санкција преко своје организационе јединице Одсека за надзор. Рад Одсека за надзор прате диреткор Управе и надлежни министар.

164. Надзором се контролише примена прописа и стручни рад у извршавању заводских санкција, остваривање права и здравствена заштита осуђених лица и малолетника, примена средстава принуде и дисциплинских казни и мера према осуђеним и малолетним лицима. Потом, врши се надзор у области преваспитавања осуђених лица, учествује у програмирању и планирању васпитних мера, прати рад службе преваспитавања, врши надзор над организацијом службе обезбеђења, контролише рад служби у заводима, остваривање преваспитавања, спровођење обуке и упознавање осуђених лица. Надзор је периодичан и обавља се без присуства радника завода у разговору са осуђеним и притвореним лицима.

165. Значај надзора је изузетно важан, јер омогућава оцену успешности рада и читавог колектива и појединаца, а не уочене недостатке, неправилности и пропусте одмах се указује и предузимају мере за њихово отклањање.

166. Надзор може бити редован и ванредни. Редован надзор обавља се у свакој установи једном годишње, а ванредни увек када дође до неког ванредног догађаја - нарушавања кућног реда, туче, нереди, самоповређивања осуђених, убистава, побуне и других нерегуларних активности.

167. До већих организованих побуна дошло је крајем 2000. године (период интеррегнума након пада Милошевића) у казнено-поправним заводима у нишу, Сремској Митровици и Пожаревцу-Забели, и том приликом је нанета велика материјална штета. У тим заводима казне издржавају осуђеници за

најтежа кривична дела, а разлог њихове побуне били су услови у заводима и висина изречених казни. Да би се ситуација у овим заводима смирила, поред онога што је приликом разговора са осуђеним договорено, предузете су и мере за размештај осуђеника и утврђивање евентуалне одговорности запослених. Током последње две године скоро у свим заводима је дошло до замене управника. У оквиру мера које се предузимају ради побољшања услова живота у заводима, разматрају се и притужбе свих осуђених и по хитном поступку утврђује њихова основаност.

168. Поред интерног надзора над радом Завода за извршење заводских санкција од стране Управе за извршење заводских санкција - Одсека за надзор, увид у конкретне ситуације имао је Мађународни комитет Црвеног крста који је од 1999. године до децембра 2002. године обавио 215 посета. У посети заводима или појединим осуђеним лицима били су представници Хелсиншког одбора за људска права, УНХЦХР, ОЕБС-а, Фонда за хуманитарно право, Комитета против мучења УН, Министарства за социјална питања РС, Више школе унутрашњих послова, многи новинари и ТВ екипе којима је омогућено да се на лицу места непосредно информише о стању у заводима. Такође, представницима амбасада је дозвољено да остваре непосредан контакт са својим држављанима који се налазе у заводима Србије, било као притворена или као осуђена лица, Заводе за извршење кривичних санкција обилази и ресорни министар Републике Србије са помоћницима, како би се непосредно и лично упознао са начином рада и проблемима које имају. Надзор над радом затворских установа редовно врше и судови приликом обиласка притворених лица. Бројност и разноврсност посета показује јавност у раду затвора.

169. Иначе, за појединачне и групне посете заводима и осуђеним лицима потребно је одобрење Управе за извршење заводских санкција, а за разговор са осуђеним лицима и сагласност суда.

Здравствена заштита осуђених и притворених лица

170. Здравствена заштита осуђених и притворених лица организована је према општим здравственим прописима. Служба за здравствену заштиту врши здравствену превенцију, лечи осуђена и притворена лица и надзире хигијену и квалитет хране и воде. Казнено-поправни заводи имају сопствену здравствену службу и стационар, окружни затвори користе здравствене услуге лекара здравствених установа места у којима се налазе. Предвиђено је да лекари ординирају два пута недељно и по потреби. приликом пријема у завод сва притворена лица се обавезно прегледају и за сваког од њих се отвара здравствени картон. Преглед је обавезан и приликом пуштања осуђеника и притворених.

171. Осуђени који се током издржавања казне разболе, лече се у казнено-поправном дому - Болница у Београду (затворска болница). Ово је специјализована установа у оквиру Управе за извршење заводских санкција у којој се спроводе мере безбедности обавезног психијатријског лечења у затвореној установи и обавезног лечења алкохоличара и наркомана, као и други специјалистички видови здравствене заштите за осуђена лица.

172. Према одредбама Закона о звршењу кривичних санкција, осуђени уживају бесплатну здравствену заштиту. Осуђени коме се у заводу не може пружити одговарајућа здравствена заштита упућује се у затворску болницу, психијатријски завод или другу здравствену установу, а време проведено на лечењу урачунава се у казну затвора. Такође, на захтев осуђеног, управник завода може одобрити специјалистички преглед, ако такав преглед није одобрио лекар.

Функционисање завода за извршење кривичних санкција

173. Вишегодишњи економски проблеми СРЈ, посебно појачани дејством санкција УН и последицама насталих бомбардовањем 1999, драстично су се одразили и на функционисање завода за извршење кривичних санкција, па тиме и на понашање запослених и осуђеника у њима. Последњих година уложен је значајан напор да се материјално стање запослених и њихова мотивација за рад побољшају што се одражава на третман према осуђеним лицима. Такође, уложена су и велика материјална средства да се поправе услови у којима осуђена лица издржавају казну.

174. У извештајном периоду извршена је адаптација и реконструкција казненопоправних усанова на Косову и Метохију и то затвора у Призрену, Пећи, Приштини, Косовској Митровици и Истоку, у чију реконструкцију је уложено око десетину милона динара. Након реконструкције, КПЗ у Истоку је био уништен приликом бомбардовања 1999. године. Обављени радови финансирани су из средстава обезбеђених у буџету Републике Србије и уз сопствено ангажовање самих усанова. Познато је да казненопоправне усанове на Косову и метохији више нису у функцији за СРЈ, јер су прешли у надлежности УНМИК.

175. У последње две године извештајног периода настављени су радови на адаптацији и побољшању услова у заводима. Постојећа финансијска средства нису омогућавала да се више учини с обзиром да су после побуна приоритет имали казнено-поправни заводи у Сремској Митровици, Нишу и Пожаревцу - Забели, где је уништено и спаљено доста објеката. Тако је у КПЗ у Пожаревцу - Забели извршена реконструкција и адаптација VII павиљона; у КПЗ у Нишу извршена је реконструкција Другог павиљона и у току су радови на адаптацији кухиње, пекаре и вешераја, а припрема се за адаптирање Дом културе, пошто је приликом побуне уништена библиотека; у КПЗ у Сремској Митровици у току су радови на адаптацији економата, а извршена је делимична санација зграде притвора; у Казнено-поправном дому Болница у Београду женско одељење је адаптирано у складу са европским стандардима; у КПЗ у Ваљеву након поплаве 2001. године, изграђен је спољни зид зграде оштећене поплавом; Окружни затвор у Лесковцу је реконструисан и адаптиран. За извршене реконструкције и адаптације поменутих завода обезбеђена су средства из буџета Републике Србије.

176. И поред обављених радова, у већини завода још нису завршене све адаптације потребне за побољшање и хуминизовање услова издржавања казне, али и фактора безбедности. Актуелна пракса да се у просторијама појединих завода на једном месту налази 80 осуђеника, ствара велике проблеме око успостављања и одржавања реда и дисциплине, али и заштите физичког и

моралног интегритета осуђених лица. Стварањем мањих целина обезбедили би се боља контрола и позитивно утицало на побољшање услова издржавања казне. Присуство великог броја осуђеника на једном месту представља ризик за испољавање њиховог негативног, непријатељског и деструктивног деловања.

Поступање полиције

177. Отварање рада МУП РС према јавности има за циљ повећање безбедносне културе грађана и враћање њиховог поверења у ово министарство. Да поверење у полицији расте, показује и податак да је знатно повећан број пријава грађана који се за помоћ обраћају МУП РС, било преко веј сајта или непосредно, али и оних који подносе притужбе и представке на рад припадника МУП РС без страха да ће због тога имати негативне последице. По налогу министра унутрашњих послова, старешине полиције у свим организационим јединицама МУП РС су у обавези да за сваку предавку (писмену или усмену, потписану или анонимну) изврше све потребне провере у циљу утврђивања тачног чињеничног стања и припреме одговор грађанима.

178. У периоду 1. јануара 2000. до 31. октобра 2002. године, оргнаизационим јединицама МУП РС поднео је укупно 4.625 представки и притужби грађана на понашање и рад припадника МУП РС, од којих су 523 (или 11,3%) биле основане, због чега је покренут дисциплински поступак за тежу повреду радне дужности против 158, а за лакшу повреду против 111 радника. До окончања дисциплинског поступка донета су решења о удаљењу 32 радника. Поднето је 10 кривичних и 14 прекршајних пријава, а споразумно су четири радника раскинула радни однос. Извршеним проверама утврђено је и да је 2.929 представки неосновано (63,3%), а за 1.173 представки провера је у току (25,36%).

179. Поред подношења кривичних пријава, против 32 пријављена радника истовремено је вођен и дисциплински поступак. У четири случаја изречена је мера престанка радног односа, десет радника је новчано кажњено, пет распоређено на друго радно место, против двојице радника поступак је обустављен, пет радника је ослобођено дисциплинске одговорности, а против шест радника поступак је у року. Сви радници против којих је вођен дисциплински поступак, до његовог окончања су удаљени из МУП РС, а четворица радника споразумно су ракинули радни однос.

180. У односу на делокруг и обим послова који овлашћена службена лица МУП РС извршавају, број прекорачења и злоупотреба овлашћења приликом предузимања службених радњи је занерамрљив. Током 2001. године, припадници МУП РС су интервенисали и применили законска овлашћења у преко 3.131.000 случајева, којом приликом су у само 144 случаја прекорачили своја овлашћења и поступали на незаконит и неправилан начин. Процентуално то је 9,994% од укупног броја интервенција, односно на 21.740 интервенција долази један случај прекорачења и злоупотреба законских овлашћења од стране овлашћених службених лица. Овакав однос задржава се и у 2002. години, када су у 3.171.000 случајева припадници МУП РС само у 129 случајева прекорачили своја овлашћења и поступали на незаконит и неправилан начин (на 24.612 интевенција један случај преркорачења).

181. У пракси Војног суда у Београду забележено је неколико случајева где су учиниоци наведених кривичних дела процесуирани и кажњени. У извештајеном периоду, због кривичног дела изнуђивања исказа из чл. 190. ОКЗ осуђено је седам лица на временске казне у трајању од три до пет месеци затвора, а због кривичног дела злостављања у вршењу службе из чл. 191. ОКЗ два лица на по осам месеци затвора. Због кривичног дела злостављања потчињеног или млађег из чл. 208. ОКЗ двојици старешеина су изречена условне осуде, а у четири кривична предмета војне старешине су осуђене на временске казне у трајању од пет до једанаест месеци затвора.

Посета делегације Комитета

182. У СРЈ је од 8. до 19. јула 2002. године, боравили делегација Комитета УН против тортуре. Том приликом представници Комитета су се на основу интересовања изражених пре доласка, састали са представницима надлежних државних органа на савезном и на нивоу република чланица и обишли више надлежних установа у Србији и Црној Гори. Након посете, делегација Комитета је у складу са одредбама Конвенције сачинила поверљив извештај и упутила га СРЈ. СРЈ/СЦГ је одговорила на поменути извештај.

183. По обављеним разговорима и посетама, делегација Комитета је прелиминарно констатовала да је до октобра 2000. године у СРЈ системски спровођена тортура. Оцењено је међутим, да се од тог времена не може говорити о систематској тортури, већ о изолованим случајевима који постоје у свакој демократској земљи, уз оgradu да је стопа појединачних случајева тортуре ипак већа од уобичајене. Закључено је, међутим, да у затворима нема тортуре. Такође, констатовано је да спровођење истраге у случајевима тортуре није увек непристрасно и да је полицајци штите једни друге.

184. СРЈ је, иначе, у складу са обавезама прихваћеним приликом ратификације Конвенције, а на основу чл. 20. и 22., прихватила надлежност Комитета да разматра три случаја индивидуалних представки, а у току је и процес разматрања закључака и препорука Комитета у вези са другим индивидуалним случајевима који датирају из 1995. године.

Информације у вези са члановима 1-16 Конвенције

Члан 1.

185. У вези са применом Конвенције требало би подсетити да се према Уставној повељи одредбе међународних уговора о људским и мањинским правима и грађанским слободама који важе на територији Србије и Црне Горе непосредно примењују (чл.10), као и да ратификовани међународни уговори и опште прихваћена правила међународног права имају примат над правом Србије и Црне Горе и правом држава чланица (чл.16). Из наведеног следи да се у правном систему СЦГ Конвенција директно примењује.

186. Повеља о људским правима, прописује се да свако има право на неповредивост физичког и психичког интегритета, да се нико не сме подвргнути мучењу, нечовечном или понижавајућем поступку или кажњавању, као и да нико не сме бити подвргнут медицинским или научним огледима без свог

слободно датог пристанка (чл.12.). Такође, зајемчено је поштовање људске личности и достојанства у кривичном и сваком другом поступку, у случају лишења, односно ограничења слободе. Забрањено је кажњиво свако насиље над лицем које је лишено слободе, односно којем је слобода ограничена, као и свако изнуђивање признања и изјава (чл.14).

187. Ове одредбе су практично преузете из Устава СРЈ којим је утврђено да се јамчи поштовање људске личности и достојанства у кривичном и сваком другом поступку, у случају лишења, односно ограничења слободе, као и за време извршавања казне. Забрањено је и кажњиво свако насиље над лицем које је лишено слободе, односно којем је слобода ограничења. Нико не сме бити подвргнут мучењу, понижавајућем кажњавању и поступању. Забрањено је вршити на човеку, без његове дозволе, медицинске и друге огледе (чл.25).

188. Доследно спровођење Конвенције у складу са чл.1. обезбеђено је делом и Законом о заштити на раду ("Службени гласник РС2, бр.42/91, 53/93, 42/98) и другим законским прописима, пошто се примењује и на рад осуђених лица на током извршења казне.

189. У СРЈ принудни рад не постоји као кривична санкција. Међутим, за време извршења казне затвора, у оквиру могућности завода, осуђеним лицима се дају послови који одговарају њиховим физичким и интелектуалним способностима, стручним квалификацијама и израженим жељама осуђеног. Сврха тог рада је да осуђени стекне, одржи и повећа своје радне способности и радне навике и стручно звање. Осуђени има право на накнаду за рад и ужива заштиту на раду сходно општим прописима.

190. Осуђени се обучавају и раде у заводима или изван завода. Служба за обуку и упошљавање при заводима обучава осуђене за рад, организује њихов рад и обавља и друге послове одређене законом. У појединим заводима послују привредне јединице. Чланом 15. став 3. Закона о извршењу кривичних санкција предвиђено је да ће Влада Републике Србије основати својом одлуком предузећа за обуку и упошљавање осуђених малолетника. Међутим, пошто таква одлука још није донета, на рад Службе за обуку и упошљавање примењују се одредбе посебног закона-Закона о организацији и пословању привредних јединица установа за извршење кривичних санкција, под условом да те одредбе нису у супротности са другим прописима.

191. У заводима за извршење санкција постоје следеће привредне јединице: привредна јединица "Дубрава" и привредна јединица "Пролеће" у Казнено поправном заводу у Сремској Митровици; привредна јединица "Нови путеви" у Окружном затвору у Новом Саду; привредна јединица "Надел" у ОЗ у Панчеву; привредна јединица "Препород" у КПЗ у Пожаревцу-Забели; привредна јединица "Делиград" у КПЗ у Нишу; привредна јединица "Младост" у ВП дому у Крушевцу; привредна јединица "Елан" у КПЗ у Сомбору; привредна јединица "Будућност" у КПЗ за маолетнике у Ваљево. Поред наведених привредних јединица, већина завода поседује обрадиво земљиште на коме се обавља привредна производња. Мада је основни циљ и план у вези са производњом у заводима самофинансирање ове производње, због недовољних новчаних улагања он се још увек не може остварити.

192. Осуђенима је омогућено да уз рад похађају наставу општег или стручног образовања, а за проналаске и техничка унапређења начињена за време издржавања казне, припада им право сходно општим прописима. Уметничка дела и остале духовне творевине које осуђени створи сопственим средствима у слободно време, његова су интелектуална својина.

193. Министарство за рад и запошљавање РС, као ресорни орган, преко инспекције рада за заштиту на раду врши надзор на применом прописа који регулишу безбедност на раду, па тиме и над правом на заштиту на раду, која имају и лица која се налазе на издржавању казне, док раде у привредној јединици установе за издржавање казне (радионице, радилишта и сл.) и на другом месту рада. Заштиту на раду обезбеђују установе за издржавање казне.

194. Одговарајуће одредбе Закона у потпуности се примењују у пракси. Установе за издржавање казни обавештавају инспекцију рада о насталим повредама на раду лица на издржавању казни. Лица на издржавању казни имају сва права као и сви запослени на безбедност на раду, што подразумева да:

-лица на издржавању казни буду распоређена да раде на местима рада на којима су спроведене мере безбедности на раду;

-лицу на издржавању казни буду поверени послови који неће имати штетне последице на његово здравствено стање и безбедност;

-приступ зонама где постоји опасност могу имати само лица којима су дата одговарајућа упутства;

-лицу на издржавању казни могу бити дата на употребу оруђа за рад и инсталације само ако је прехтодно утврђена њихова исправност на начин и по поступку прописаним овим Законом;

-лице на издржавању казне при распоређивању на место рада буде упознато са опасностима, штетностима и мерама безбедности на раду;

-лице на издржавању казне ради у радној средини где су физичке и хемијске штетности у дозвољеним границама.

195. Инспекција рада за заштиту на раду врши увиђаје повреда на раду, које су претрпела лица на издржавању казни и предузима мере у оквиру своје надлежности.

Увиђаје ових повреда, инспектори рада врше према упутству о вршењу увиђаја тешких, смртних и колективних повреда на раду. Поступак вршења увиђаја предвиђа узимање писмених изјава овлашћених и одговорних представника установе, изјаве очевидаца и писмене изјаве повређеног лица.

196. Изјаве инспектор узима у складу са чл. 172. Закона о општем управном поступку ("Службени лист СРЈ", бр.46/96). Инспектори рада у поступку увиђаја изричито поштују начело саслушања странке, односно у току целог поступка странци омогућавају да о чињеницама које се саслушања странке, односно у току целог поступка странци омогућавају да чињеницама које се утврђују у управном поступку даје своју изјаву, а у циљу заштите сопствених права и интереса.

197. У извештајном периоду није било жалби ни примедби на поступак вршења увиђаја инспектора рада.

Члан 2.

198. Одредба чл. 2. Конвенције суштински је била и јесте имплементирана у правном систему СРЈ. Одредбе Устава СРЈ, односно Уставне повеље и Повеље о људским правима, те законске одредбе наведене у овом извештају, као и поступање надлежних органа описано у извештају, јасно показују које су све мере предузете ради заштите од тортуре или понижавајућег кажњавања и поступања.

199. МУП РС обавља послове из своје надлежности - на начин којим се сваком човеку и грађанину обезбеђује једнака заштита и остваривање његових Уставном повељом утврђених слобода и права и штити људско достојанство. Тиме се истовремено искључује било какав облик дискриминације или примена тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака у смислу одредбе члана 1. Конвенције.

200. Сагледавањем дугогодишње праксе у раду МУП РС, утврђено је да мучења, односно дела са елементима тортуре нема, већ да се ради само о појединачним случајевима прекорачења овлашћења, којом приликом се према овлашћеним службеним лицима предузимају одговарајуће законске и подзаконске мере, укључујући и удаљење из МУП РС и престанак радног односа.

201. У периоду од 1. јануара 1992. до 30. јуна 2003. године, МУП РС је поднело укупно 38 кривичних пријава против 50 овлашћених службених лица, због основане сумње да су извршили 26 кривичних дела злоставе у служби, 7 кривичних дела противправног лишења слободe, по три кривична дела обљубе или противприродног блуда злоупотребом службеног положаја и изнуђивања исказа и једно кривично дело блудне радње у вези са кривичним делом обљуба или противприродни блуд злоупотребом службеног положаја.

202. Од наведених 38 пријава, у 1992. години поднете су три кривичне пријаве против пет лица, у 1993. години, три кривичне пријаве против четири лица, у 1994. години четири кривичне пријаве против исто толико лица, у 1995. једна кривична пријава против једног лица, у 1996. години две кривичне пријаве против два лица, у 1997. и 1998. години поднете су по три кривичне пријаве против укупно осам овлашћених службених лица МУП РС, у 1999. години једна кривична пријава против два лица, у 2000. години једна кривична пријава против једног лица, у 2001. години пет кривичних пријава против шест лица, у 2002. години седам кривичних пријава против једанаест лица и у првој половини 2003. године пет кривичних пријава против шест лица. Кривичне пријаве поднете су против 41 униформисаног радника и девет овлашћених службених лица на пословима криминалистичке полиције.

203. Из наведеног приказа евидентно је да је највећи број кривичних пријава поднет управо после 2000. године, односно након успостављања нове демократске влади у Републици Србији, када је ново руководство МУП РС одмах приступило процесу деполитизације и декриминализације у МУП РС, кадровској обнови руководећег састава и демистификацији рада полиције. Истовремено, МУП РС је посебну пажњу посветило спровођењу принципа транспарентности и начела јавности у раду, као својеврсног вида контроле рада.

204. У највећој броју наведених процесуираних случајева (38 кривичних пријава против 50 радника) ради се о неправилној примени или прекорачењима овлашћења која се односе на употребу средстава принуде - физичке силе или гумене палице. У 16 случајева средства принуде су употребљена у службеним просторијама приликом обављања разговора на околности извршења одређених кривичних дела. Том приликом три лица су лишена живота, а петорици су ненете тешке телесне повреде. Од укупног броја пријављених лица, дванаесторици је у спроведеном кривичном поступку изречена осуђујућа пресуда. Сви ови овлашћени радници МУП РС који су оглашени кривим осуђени су првоснажним пресудама на временске казне затвора у распону од 80 дана до 6 година.

205. Поред подношења кривичних пријава - истовремено, против 38 пријављених радника вођен је и дисциплински поступак. У пет случајева изречена је мера престанка радног односа, једанаест радника је новчано кажњено, шесторица су распоређена на друго радно место, против двојице радника поступак је обустављен, осам радника је ослобођено дисциплинске одговорности, а против шест радника је поступак у току. Сви радници против којих је вођен дисциплински поступак, до његовог окончања су удаљени из МУП РС. Четворица радника споразумно су раскинули радни однос.

206. У периоду од 1. јануара 2000. до 30. јуна 2003. године, организационим јединицама МУП РС поднето је укупно 6.421 представки и притужби грађана за понашање и рад припадника МУП РС од којих је 690 (или 10,7%) било основано. Због тога је покренут дисциплински поступак за тежу повреду радне дужности против 208, а за лакшу повреду против 149 радника. До окончања дисциплинског поступка донета су решења о удаљењу са рада 49 радника. Поднето је 18 кривичних и 22 прекршајне пријаве, а споразумно је седам радника раскинуло радни однос. Извршеним проверама утврђено је и да је 3.950 представки билоне основано (6,1%), док је за остале провера у току.

207. Поред предузимања законом предвиђених мера по службеној дужности од стране МУП РС према расположивим сазнањима, оштећени грађани су кривичне пријаве непосредно подносили надлежним јавним тужилаштвима. На основу захтева надлежних јавних тужилаштава за прикупљање потребних обавештења достављених МУП РС, грађени су, у периоду од 1992. до краја јуна 2003. године, непосредно јавним тужилаштвима поднели 1.149 кривичних пријава против 1.758 овлашћених службених лица МУП РС, најчешће због кривичног дела злостава у служби (1.0119, а затим изнуђивање исказа (133) и против правног лишења слободе (68). У највећем броју случајева радило се о неоснованим пријавама и притужбама ових грађана против којих су предузимане мере кривичног гоњења. О томе су по спроведеном поступку, благовремено обавештавана надлежна јавна тужилаштва, која су у највећем броју случајева одбацила поднете кривичне пријаве као неосноване.

208. Одредбе Конвенције важе на читавој територији Републике Србије, укључујући и подручје АП Косова и Метохије и односе се на све грађане, без обзира на њихову националну, верску, политичку или било коју другу припадност. Сви грађани уживају једнак третман и заштиту у поступцима пред државним органима - према томе и пред МУП РС. Ова заштита односи се и на

избеглице и прогнана и интерно расељена лица, која имају сва права и слободе као и друга лица и заштићена су, као међународним правом, тако и националним закоодавством. Рад и поступање припадника МУП РС искључиво је засновано на закону и мотивисано потребом заштите демократских институција друштва, личне и имовинске сигурности грађана и њихових слобода и права и обезбеђивањем стабилног јавног реда и мира и безбедности Републике у целини.

209. Од доласка снага КФОР-а и УНМИК-а 10. јуна 1999. године за стање безбедности и остваривање свих грађанских и политичких права на Косову и Метохији, задужена је и искључиво одговорна међународна заједница. Међутим, треба нагласити да УНМИК у своју Уредбу о људским правима није укључио одрбе Конвенције, као ни Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима. У току су разговори УНМИК и СЕ о прихватању обавеза на основу чланства СРЈ у појединим међународним документима.

210. У периоду до доласка међународних снага на подручје АП Косова и Метохија, односно у периоду од 1. јануара 1998. до 10. јуна 1999. године, припадници МУП РС су обављали послове и задатке професионално, законито и одговорно иако у веома сложеним безбедносним условима због сталних оружаних дејстава албанских терориста. Такође, у свим случајевима злоупотреба, повреда радних обавеза и дужности, прекршаја и кривичних дела које су извршили радници МУП РС, против њих су, сагласно позитивним правним прописима Републике Србије (који су се до 10. јуна 1999. године примењивали и на овом подручју као делу територије Србије и СРЈ) примењиване одговарајуће мере (кривичне, прекршајне, дисциплинске).

211. У наведеном периоду, према сазнањима МУП РС, на подручју АП КиМ, евидентирано је 118. кривичних дела и 108 тежих повреда радне обавезе и дужности извршених од стране радника и припадника МУП РС. Против 188 радника МУП РС (144 полицајаца, 30 припадника резервног састава, девет са статусом ОСЛ и два остала радника) надлежним тужилаштвима поднето је 75 кривичних пријава због основане сумње да су извршили следећа кривична дела: убиство (8); убиство из нехата (1); тешка телесна повреда (2); противприродни блуд (1); недозвољена трговина (6); крађа (4); тешка крађа (31); разбоништво (4), тешки случајеви разбојништва и разбојничке крађе (1); одузимање моторног возила (27); изнуда (1); изазивање опште опасности (6); злоупотреба службеног положаја (19); уговарање несразмерне имовинске користи (2) итд.

212. Покренуто је 108 дисциплинских поступака због извршених тежих повреда радне обавезе и дужности. У кривичним делима убиства, лишено је живота 16 лица, од чега девет лица албанске националности и седам лица српске националности.

213. Највећи број имовинских деликата извршен је на штету лица албанске националности одношењем имовине из напуштених кућа или одузимањем покретних ствари и новца у намери прибављања противправне имовинске користи, злоупотребом службеног положаја приликом предузимања службених радњи према њима. Мера притвора и лишења слободе изречена је

према 46 припадника МУП РС, а споразумно је раскинуло радни однос девет припадника.

214. Анализом извршених кривичних дела и тежих повреда радне обавезе и дужности може се извести закључак да су иста вршена од стране појединца ради прибављања противправне имовинске користи и чињење штете другом лицу, да су узрокована окружењем - тзв. ситуациони делинквенти (када се лице нађе да у одређеној ситуацији врши кривична дела), ратном психозом и неповољним безбедносним окружењем (антитерористичка дејства, дужина боравка на АП и КиМ, губици повређивања, одсуство од куће, недовољна професионалност и др.).

215. Такође, поједина кривична дела и теже повреде радне обавезе и дужности су извршене под утицајем алкохола и као последица пропуста у организацији службе - од стране нижих старешина полиције, које нису доследно спроводиле наложене мере руководећих радника МУП РС са АП и КиМ.

216. Све наведено указује да су законитост, ефикасност и интереси безбедности Републике и њених грађана основни принципи у раду МУП РС и свих његових припадника. У случају евентуално супротних поступања, против радника који изврше злоупотребе и прекорачење овлашћења - предвиђене законом и одредбама наведене Конвенције, предузимају се дисциплинске и друге мере укључујући и удаљење из МУП РС и престанак радног односа, као и мере кривичног и прекршајног прогона уколико су се у радњама припадника МУП РС стекла обележја кривичног дела или прекршаја.

217. Треба истажи да треба разликовати случајеве непрописне примене овлашћења, односно непрописне примене средстава принуде према грађанима од случајева кривичних дела којима се санкционишу радње које се могу подвести под тортуру, јер су то појмовно две различите ствари. Неправилна примена овлашћења, односно средстава принуде не значи аутоматски да је радник спроводио тортуру, односно да је злостављао или мучио неко лице приликом примене својих овлашћења. Постојање кривичног дела које има обележја тортуре у смислу који је овом појму дат у међународним конвенцијама не предпоставља сваку неправилност или прекорачење овлашћења и примене средстава принуде од стране радника органа унутрашњих послова, већ само теже облике који су инкриминисани кривично-правним одредбама.

218. Услови за употребу ватреног оружја утврђени су у члану 23. Закона о унутрашњим пословима ("Службени гласник РС", бр.44/91, 79/91, 54/96, 25/2000, 8/2001). При обављању службених послова овлашћено службено лице може употребити ватрено оружје само ако употребом других средстава принуде или на други начин не може да:

- 1) заштити живот људи;
- 2) спречи бекство лица затеченог у вршењу кривичног дела напада на уставно уређење, угрожавање територијалне целине, подривања војне и одбрамбене моћи, насиља према представнику највишег државног органа, оружане побуне, тероризма, диверзије, повреде територијалног суверенитета, отмице ваздухоплова, угрожавање безбедности лета ваздухоплова, убиства,

силвоања, тешке крађе, разбојничке крађе, разбојништва, тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва;

3) спречи бекство лица затеченог у вршењу кривичних дела за које се гони по службеној дужности ако постоје основи сумње да поседује ватрено оружје и да ће га употребити;

4) спречи бекство лица лишеног слободе или лица за које је издат налог за лишење слободе због извршења напред наведених кривичних дела;

5) од себе одбије непосредни напад којим се угрожава живот и

6) одбије напад на објект или лице које обезбеђује.

219. При употреби ватреног оружја овлашћено службено лице је у обавези да не угрожава животе других људи. На то упућује и одредбе Правилника о условима и начину употребе средстава принуде ("Службени гласник РС", бр.40/95, 48/95; 1/97), као и дужност овлашћеног службеног лица да при употреби средстава принуде чува животе човека и људско достојанство.

220. О свакој употреби средстава принуде овлашћено службено лице у писменом облику подноси извештај непосредном старешини, најкасније 24 сата од употребе средстава принуде. Оправданост и правилност употребе средстава принуде, па и ватреног оружја, оцењује старешина у МУП РС за то овлашћен од стране министра унутрашњих послова. Овлашћени старешина предлаже министру унутрашњих послова предузимање, законом утврђених мера у случају неоправдане и неправилне употребе средстава принуде (чл.31. Правилника о условима и начину употребе средстава принуде). Против свих овлашћених службених лица која су средства принуде употребила неоправдано или неправилно, предузимају се дисциплинске и друге мере, укључујући и престанак радног односа, односно подношење кривичне пријаве.

221. Према томе, сваки случај примене средстава принуде се детаљно испитује и у свим случајевима када је оцељено да је употреба неоправдана или неправилна покреће се законски поступак против радника, што је такође предузимање додатних мера и радњи ради утврђивања свих релевантних околности конкретног случаја, потребних за ефикасно вођење поступка.

222. Такође, у свим организационим јединицама МУП РС редовно се одржавају састанци руководећег састава на којима се анализира законитост у раду и поступање припадника министарства, укључујући и случајеве неправилне или неоправдане употребе средстава принуде и о предузетим мерама на сузбијању ове појаве, упознају се сви припадници министарства.

223. У периоду од 1. јануара 1992. до 30. јуна 2003. године, припадници МУП РС у десет случајева су прекорачили законска овлашћења у вршњу службене дужности приликом употребе ватреног оружја (1992.-2; 1993.-1; 1994.-1; 1997.-2; 1998.-2; 1999.-1; 2000.-1; 2001.-0; 2002.-0; 2003.-0), при чему је шест лица лишено живота, четири су задобили тешке, а једно лаке телесне повреде. Против осам припадника полиције поднето је осам кривичних пријава због извршених кривичних дела убиства (6) и кривичног дела тешке телесне повреде (3). У шест случајева поступак по поднетним кривичним пријавама је у току, док су у два случаја припадници полиције осуђени на казне затвора у трајању од четири године и шес месеци и три године.

224. Из изнетог следи да је позитивним законским прописима, као и новим законским решењима у области унутрашњих послова стриктно приписан начин поступања овлашћених службених лица органа унутрашњих послова у обављању послова безбедности, а посебно услови за примену средстава принуде.

225. Сви случајеви неправилне примене ових овлашћења обухваћени су одредбама о дисциплинској одговорности радника у оквиру Закона о унутрашњим пословима, док је поступак за утврђивање дисциплинске одговорности и изрицање мера због учињених повреда радне дужности и обавеза радника МУП РС прописан Уредбом о дисциплинској одговорности у МУП РС.

226. За разлику од случајева неправилног поступања или неправилне примене средстава принуде, сва поступања радника унутрашњих послова у оквиру обављања службене дужности која имају елементе тортуре, злостављања или других понижавајућих облика кажњавања, санкционисана су одредбама КЗ РС и КЗ СРЈ (ОКЗ), а о чему је већ било речи.

227. У свим таквим случајевима МУП РС је у обавези да, по службеној дужности, поднесе кривичну пријаву против свог радника, уколико постоји основана сумња да су се у његовим радњама стекли елементи неког од наведених кривичних дела. Истовремено са иницирањем покретања кривичног поступка према радницима за које је утврђено да су злоупотребили или прекорачили овлашћења у мери и на начин који им даје обележја кривичног дела, покреће се и дисциплински поступак за тежу повреду радних обавеза и дужности.

228. У случајевима вођења кривичног поступка против радника унутрашњих послова због наведених кривичних дела, радник се обавезно удаљује из МУП РС, до окончања овог поступка. Даља судбина зависи од пресуде надлежног суда, с обзиром да му у случају да буде оглашен кривим за извршење неког од поменутих кривичних дела, након правноснажности пресуде, радни однос престаје.

229. Са аспекта усаглашавања законских норми, које се односе на рад и поступање органа унутрашњих послова, са начелима и одредбама међународног права, а самим тим и Конвенције, од доласка на власт демократских снага, у Републици Србији и државној заједници СЦГ учињени су значајни напори и помаци који ће допринети квалитетнијем остваривању права и слобода свих грађана, по највишим међународним стандардима.

230. Априла 2003. године, донето је Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције које је усклађено са Европским кодексом полицијске етике, а тиме и са савременим светским стандардима у овој области. Овим Кодексом је одређено да припадници полиције своје дужности испуњавају обезбеђујући остваривање људских права и слобода у складу са Уставом и законима и са Универзалном декларацијом о људским правима и другим међународним актима у области права човека које се држава обавезала да примењује. Оно што је посебно значајно је да ће ово упутство, као наставни садржај, бити обухваћено наставним програмом образовања ученика и

студената полицијских школа и програмом стручног усавршавања радника МУП РС.

231. У правној регулативи која се односи на унутрашње послове наставља се усаглашавање наших позитивних прописа са стандардима европских полиција, као и доношење нових закона, односно измена и допуна постојећих закона. тако ће се, с једне стране, побољшати ефикасност у реализацији основних задатака МУП РС, а с друге стране обезбедити да припадници полиције у примени својих овлашћења поступају у складу са највишим правним стандардима у области заштите људских права и људског достојанства.

232. Ради стварања услова у којима би припадници полиције у свом раду што више били окренута заштита човека, његовог људског достојанства и основних права и извршене су и значајне организационе промене у одговарајућим службама МУП РС. Са аспекта контроле и надзора над радом припадника полиције посебно је важно формирање и стављање у функцију Генералног инспектората РЈБ.

233. Устав СРЈ предвиђао је могућност примене ванредних овлашћења од стране органа унутрашњих послова у изузетним, децидно наведеним ситуацијама. Тако је за проглашавање ратног стања, стања непосредне ратне опасности и ванредног стања, била овлашћена Савезна скупштина. За време ратног стања, стања непосредне ратне опасности и ванредног стања, органи унутрашњих послова поступају на основу овлашћења која им се дају по прописима који се тада доносе, као и општим актима која и тада остају на снази. Правилно коришћење ванредних овлашћења у том периоду контролише се уз помоћ истих механизма који постоје и у мирнодопском стању, будући да ни Устав ни закони то питање посебно не регулишу (чл.78).

234. Устав СРЈ утврђивао је да када Савезна скупштина није у могућности да се састане, наступање непосредне ратне опасности, ванредног, односно ратног стања, проглашава Савезна влада пошто саслуша мишљење председника Републике и председника већа Савезне скупштине (чл.99).

235. Сагласно Уставу СРЈ актима донетим за време ратног стања, могу се, док то стање траје, ограничити поједине слободe и права човека и грађанина, осим таксативно набројаних слобода и права утврђених овим Уставом - једнакост грађана; неповредивост физичког и психичког интегритета грађана; неповредивост приватности и личних права; лично достојанство и сугурност човека; поштовање људске личности и достојанства у кривичном и сваком другом поступку; кажњивост насиља над лицем лишеним слободe; забрана мучења, понижавања и изнуђивања признања; право на жалбу и друге правне лекове; право на рехабилитацију и накнаду штете; заштићеност од кажњавања за дело, које, пре него што је учињено, није законом било приписано као кажњиво дело; заштићеност од поновног кажњавања за дело у вези с којим је поступак предходно правоснажно обустављен или оптужни акт одбијен, односно за које је починилац правоснажном пресудом ослобођен; слобода убеђења, савести, мисли и јавног изражавања мишљења; слобода веровања, јавног или приватног исповедања вере и вршење верских обреда (чл.99).

236. Сличну одредбу има и Устав РС према којој се актима донетим за време ратног стања могу ограничити поједине слободе и права човека и грађанина и изменити организација, састав и овлашћења Владе и министарства, судова и јавних тужилаштвава. Такве акте доноси председник Републике, што доприноси јединственом регулисању ограничења основних права и слобода. При томе, Председник је дужан да акте поднесе на потврду Народној скупштини Републике Србије чим она буде могла да се састане (чл.83).

237. У СРЈ ратно стање проглашено је 24. марта, а укинато 10. јуна 1999. године. Актима (уредбама Савезне владе која је она, под условима утврђеним

Уставом СРЈ, донела уређено је, између осталог, и питање примене Закона о путним исправама југословенских држављана за време ратног стања као и Закона о превозу опасних материја за време ратног стања, који су из области унутрашњих послова. Такође, донета је и Уредба о примењивању Закона о кривичном поступку који у делу предкривичног поступка примењују и органи унутрашњих послова.

238. У складу са проглашеним ратним стањем 1999. године, председник Републике је донео уредбе из надлежности органа унутрашњих послова - Уредбу о унутрашњим пословима за време ратног стања, Уредбу о окупљању грађана за време ратног стања, Уредбу о пребивалишту и боравишту грађана за време ратног стања, Уредбу о личној карти за време ратног стања. Тим уредбама су ограничена или друкчије уређена одређена права и слободе: слобода кретања и настањивања, право на приватност и слобода јавног окупљања. Ове мере су биле неопходне да би се спречило настајање еветуалног хаоса у време када органи унутрашњих послова нису могли да нормално обављају своје редовне активности.

239. Повељом о људским правима одређено је да се зајамчена људска и мањинска права могу ограничити само на основу Уставне повеље и то само у оној мери која је неопходна да би се у оствареном и слободном демократском друштву задовољила сврха због које је ограничење дозвољено. Тиме је у Повељи практично уграђен чл.4. Међународног пакта о грађанским и политичким правима који дефинишу услове у којима се обавезе преузете из овог пакта привремено могу укинути, али да при томе не повлаче дискриминацију засновану искључиво на раси, боји, полу, језику, вероисповести или друштвеном пореклу (чл.5. и 6.).

240. Полазећи од тога да су убиством председника Владе Републке Србије, др Зоран Ђинђића на територији Републике Србије угрожени безбедност Републике, слободе и права човека и грађанина, као и рад државних органа, а у циљу откривања и хватања извршилаца атентата, вршилац дужности председника Републике Србије је, на образложени предлог Владе Републике Србије, а на основу овлашћења из Устава РС (чл.83.), 12. марта 2003. године донела Одлуку о проглашењу ванредног стања. Истог дана, на предлог Владе Републике Србије, вршилац дужности председника Републике Србије је, на основу Устава и Закона о мерама за случај ванредног стања, донела Наредбу о посебним мерама које се примењују за врме ванредног стања.

241. Наредбом су ограничене су одређене слободе и права човека и грађанина утврђене Уставом Републике Србије и утврђене посебне надлежности државних органа за време ванредног стања. Посебна овлашћења дата су МУП РС, ради заштите безбедности грађана и Републике.

242. Међутим, сва посебна овлашћења која су службама безбедности дата у посебним ситуацијама - непосредне ратне опасности, ратног стања или ванредног стања, не подразумевају нити оправдавају евентуалну примену тортуре или било којег другог облика злостављања, суровог или понижавајућег поступања овлашћених службених лица у вршењу послова безбедности. Управо стога, у оваквим ситуацијама још стриктније делују сви успостављени механизми контроле поступања припадника МУП РС приликом вршења службених радњи, а о чему је већ било речи.

243. Поред тога, у периоду трајања ванредног стања рад и поступање припадника МУП РС било је свакодневно изложено суду јавности, а веома често и парламентарној, односно државној контроли кроз подношење извештаја о раду МУП РС Одбору за одбрану и безбедност Народне скупштине Републике Србије.

244. За време ванредног стања, о предузетим мерама и активностима на расветљавању убиства премијера и у борби против организованог криминала, МУП РС и Влада Републике Србије су редовно и то свакодневно обавештавале јавност и грађане. У том циљу успостављена је стална и тесна сарадња информативних служби МУП РС и Владе Републике Србије. У МУП РС редовно су одржаване конференције за штампу Министра и његових најближих сарадника који су водили акцију откривања лица умешаних у атентат на премијера и борбу против организованог криминала. Сва саопштења за јавност која су давали МУП РС и Влада Републике Србије, као и садржаји одржаних конференција за штампу, редовно су бележени и били доступни јавности и грађанима на сајту МУП РС. Редовним обавештавањем јавности потврђена је чврста решеност и опредељење да рад МУП РС буде јаван и транспарентан, демистификован у правом смислу те речи.

245. Поред редовног информисања јавности и грађана путем саопштења и одржавањем конференција за штампу, настављено је са редовним информисањем надлежних државних органа и Народне скупштине РС. Одбору за одбрану и безбедност Народне скупштине РС у два наврата током ванредног стања поднета је детаљна информација о предузетим мерама и оствареним резултатима МУП РС на откривању извршилаца атентата на премијера др Зорана Ђинђића и на сузбијање организованог криминала. Иста информација сачињена је 8. априла 2003. године и за Одбор за безбедност Скупштине АП Војводина. Одмах након укидања ванредног стања, односно 24. априла 2003. године, одржана је још једна седница Одбора за одбрану и безбедност Народне скупштине РС, на којој су изнети коначни резултати опсежне акције коју је МУП РС предузело у време ванредног стања.

246. Увођење ванредног стања у Републици Србији и акција снага безбедности која је потом уследила у борби против организованог криминала наишла је на подршку међународне заједнице. Међународна заједница и њени званичници су изразили задовољство резултатима које је Република Србија

остварила у борби против организованог криминала у периоду трајања ванредног стања. Такође, наглашено је задовољство због ефикасности власти која у обрачуна са организованим криминалом није злоупотребила мере ванредног стања, као и чињенице да су институције очувале стабилност и функционалност и у ванредном стању.

247. Након укидања ванредног стања, Канцеларија УН за људска права је честитала Влади Републике Србије на уложеним напорима у борби "са претњом коју организовани криминал представља за демократске реформе". Канцеларија се сагласила са ставом да су неке изузетне мере уведене током ванредног стања биле неопходне у циљу ефикаснијег супростављања претњи коју представља организовани криминал.

248. Према члану 22. Закона о радним односима у државним органима (Службени гласник РС бр. 48/91; 66/91; 44/98; 49/99; 34/2001 и 39/2002) запослени у државном органу, односно постављено лице, дужно је да извршава налоге функционера који руководи државним органом, односно непосредног руководиоца, ако су они у границама закона. Када запослени односно постављено лице сматра да је налог функционера који руководи државним органом, односно непосредног руководиоца, незаконит, дужан је да му на то укаже. У овом случају запослени, односно постављено лице, може задржати извршење налога, осим ако се ради о хитној ствари.

249. Поновљену наредбу у писменом облику запослени, односно постављено лице, мора без одлагања извршити, осим ако би извршење наредбе представљало кривично дело о чему ће известити непосредно виши орган, односно орган који врши контролу или надзор над радом државног органа у коме ради запослени, односно постављено лице.

250. Ако запослени, односно постављено лице, не упозори функционера, односно непосредног руководиоца, да је налог незаконит, а налог изврши, одговараће за његово извршење.

251. Сличну одредбу садржи и Закон о унутрашњим пословима (чл. 33) којом је прописано да су радници Министарства унутрашњих послова дужни да изврше сва наређења министра, односно другог старешине, издата ради обављања послова, осим оних којима се наређује извршење радње која представља кривично дело.

252. Законом о унутрашњим пословима је предвиђено да се издавање наређења чије би извршење представљало кривично дело сматра тежом повредом радних обавеза и дужности, за коју се може изрећи мера престанка радног односа.

253. И Упутством о полицијској етици прописано је да је потчињени дужан да се придржава наређења и инструкција претпостављеног и да лојално извршава наређења, одговара за њихово извршавање и за последице њиховог извршавања, осим у случају ако је издато наређење чије би извршење представљало кривично дело.

Члан 3.

254. Устав СРЈ, Повеља о људским правима и одговарајући законски прописи садржавали су и садрже одредбе које се односе на протеривање и изручивање југословенских држављана и странаца. Тако је Устав СРЈ предвиђао:

Члан 17. ст. 3.

Југословенски држављанин не може бити лишен држављанства, протеран из земље ни изручен другој држави.

Члан 66.

Странац у Савезној Републици Југославији има слободе, права и дужности утврђене Уставом, савезним законима и међународним уговорима.

Странац се може изручити другој држави само у случајевима предвиђеним међународним уговорима који обавезују Савезну Републику Југославију.

Јамчи се право азила страном држављанину и лицу без држављанства које се прогони због залагања за демократске погледе и због учешћа у покретима за социјално и национално ослобођење, за слободу и права људске личности или за слободу научног или уметничког стварања.

255. Повеља о људским и мањинским правима предвиђа:

Члан 35. ст. 2.

Држављанин државне заједнице Србија и Црна Гора не може бити лишен држављанства, протеран из државне заједнице Србија и Црна Гора, нити изручен ван територије, осим у складу са међународним обавезама државне заједнице.

Члан 37. ст. 3.

Улазак странца на територију Србије и Црне Горе и боравак у њој регулише се законом.

Странац се може протерати са територије Србије и Црне Горе само на основу одлуке надлежног органа и у законом прописаном поступку.

Протерано лице се не може упутити тамо где му прети прогон због његове расе, вере, држављанства, припадности одређеној друштвеној групи или политичког мишљења или озбиљно кришење права зајемчених овом повељом.

Члан 38.

Сваки странац који основано страхује од прогона због своје расе, боје, пола, језика, вероисповести, националне припадности, припадности некој групи или политичких уверења има право на уточиште у Србији и Црној Гори. Поступак за добијање уточишта се уређује законом.

Свако ко је принудно расељен у оквиру територије Србије и Црне Горе има право на делотворну заштиту и помоћ, у складу са законима и међународним обавезама Србије и Црне Горе.

256. Одредбе о протеривању странаца садржи и КЗ СРЈ (ОКЗ). Наводимо:

Члан 70. ст. 1. и 2.

Суд може странцу изрећи протеривање са територије СР Југославије за време од једне до десет година или заувек.

При оцени да ли ће изрећи меру из става 1. овог члана, суд ће узети у обзир побуде из којих је кривично дело учињено, начин извршења кривичног дела и друге околности које указују на непожељеност даљег боравка странца у СР Југославији.

257. Према расположивим подацима, СРЈ/СЦГ другим државама годишње поднесе у просеку 50 - 80 захтева за екстрадицију својих држављана, а прими просечно 20 - 30 захтева за екстрадицију страних држављана. Број примљених захтева је у благом порасту.

Члан 4.

258. Мада кривично законодавство СРЈ не познаје тортуру као кривично-правну квалификацију, радње које се могу подвести под овај појам инкриминисане су одредбама КЗ СРЈ и КЗ РС.

259. КЗ СРЈ (ОКЗ) садржао је више кривичних дела која санкционишу мучење, односно понижавајуће кажњавање и поступање, а посебно: противправано лишење слободе (чл. 189), изнуђивање исказа (чл. 190), злостављање у вршењу службе (чл. 191).

260. Овом приликом подсећа се и на већ поменути главу 8. КЗ РС која садржи 18 кривичних дела (чл. 60 - 76) сличне формулације са поменутичким члановима КЗ СРЈ (ОКЗ), међу којима су: противправно лишење слободе (чл. 63), изнуђивање исказа (чл. 65) и злостава у служби (чл. 66), која имају и своје квалификоване облике - ако је тешко нарушено здравље, ако је дошло до других тешких последица по лице у питању, ако је то лице изгубило живот. Поред тога, КЗ РС санкционише и кривично дело обљубе или противприродног блуда злоупотребом положаја (чл. 107).

261. ЗКП садржи начелну одредбу према којој је забрањено и кажњиво свако насиље над лицем лишеним слободе и лицем којем је слобода ограничена, као и свако изнуђивање признања или какве друге изјаве од окривљеног или другог лица, што је у складу са међународним актима којима се регулише заштита људских права (чл. 12). Овакво решење постојало је и у члану 10. раније важећег Закона о кривичном поступку.

262. ЗКП одређује да се према окривљеном не смеју употребити сила, претња, обмана, обећање, изнуда, изнуривање, медицинска интервенција, средства која би утицала на свест и вољу при давању исказа или друга слична средства, да би се дошло до његове изјаве или признања или неког чињења које би се против њега могло употребити као доказ (чл. 131).

263. ЗКП су, као и ранијим Законом о кривичном поступку стриктно прописани услови за примену мера лишења слободе и притвора. Начелне

обавезе везане за лишење слободe, притвор и право на браниоца биле су садржане у Уставу СРЈ (чл. 24, 25, 29), те Уставу Републике Србије (чл. 16, 24, 26).

264. Законом о кривичном поступку (Службени лист СРЈ, бр. 4/77, 36/77...13/2001), који је био на снази од 1977. године до ступања на снагу ЗКП марта 2002. године, биле су утврђене основне претпоставке и услови за лишење слободe и одређење притвора.

265. Услови за лишење слободe и одређење притвора били су утврђени у чл. 191. Закона, а у чл. 195. и чл. 196. услови под којима орган унутрашњих послова може неко лице лишити слободe, односно када га може притворити. Истим одредбама обезбеђена је и судска контрола примене тих мера од стране органа унутрашњих послова.

266. Одлукама Савезног уставног суда (Службени лист СРЈ, број 71/2000), утврђено је да, поред осталих, чл. 196. Закона о кривичном поступку, није у сагласности са Уставом СРЈ. Иначе, у поменутом чл. 196. била је допуштена могућност да орган унутрашњих послова може изузетно, пре покретања истраге, одредити притвор против неког лица најдуже три дана само из неких разлога прописаних у чл. 191. који су општи разлози за одређење притвора од стране суда. На тај начин органи унутрашњих послова више немају право да одређују меру притвора, а што је у складу са одговарајућим одредбама Устава СРЈ.

267. Закон о кривичном поступку је допуштао могућност да овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу неко лице лишити слободe ако постоји ма који од разлога предвиђен у члану 191. истог закона, али су дужна да такво лице без одлагања спроведу надлежном истражном судији (чл. 195).

268. Значајне измене у ЗКП извршене су у домену овлашћења и поступања органа унутрашњих послова, са циљем утврђивања јасног разграничења између делатности судске и извршне (полицијске) власти, у складу са уставним принципима о подели власти.

269. Једна од важнијих новина унета је у предкривични поступак, односно у фазу откривања кривичних дела, у којој су овлашћења органа унутрашњих послова била највећа у ранијим законским решењима, с обзиром да предкривичним поступком, од сада, руководи јавни односно државни тужилац.

270. Решењима у ЗКП знатно је унапређен и заштићен положај, као и права осумњиченог пред органима унутрашњих послова.

271. Значајна новина је свакако укидање тзв. полицијског притвора који је орган унутрашњих послова изузетно могао одредити пре покретања истраге против неког лица најдуже три дана, под условима такође прописаним претходним Законом о кривичном поступку. Међутим, с обзиром да је утврђено, како је већ поменуто, да ова одредба закона није у сагласности са Уставом СРЈ, нови ЗКП је не садржи.

272. Такође, на нов начин, повољније за осумњиченог, регулисано је питање права на браниоца у случајевима позивања и саслушања осумњиченог од стране органа унутрашњих послова. Ово питање уређено је сагласно одговарајућим одредбама ЗКП које третирају питање обавезне и факултативне одбране. Битно је да осумњичени од првог тренутка пред органом унутрашњих послова може или мора имати браниоца, да се тада саслушава према одредбама које важе за саслушање оркивљенога, да ће тако дат исказ имати снагу доказа у кривичном поступку и сл.

273. ЗКП уређује и питање "одбране сиромашних", односно обавезе надлежног органа унутрашњих послова да обезбеди браниоца осумњиченом у случајевима обавезне одбране када осумњичени нема финансијских средстава да га сам обезбеди. Унете су и одређене новине у одредбе о задржавању лица и о улажењу у стан и друге просторије и претресању стана и лица, с обзиром да се ради о мерама којима се ограничава слобода кретања и крши право на приватност лица.

274. Овим и другим новим законским решењима ЗКП је усклађен са међународним актима и савременим правним принципима по којима поступају све полиције развијеног света.

275. ЗКП садржи одредбе које се односе на лишење слободе и одређивање притвора. Начелном одредбом ЗКП (чл. 5), прописано је да лице лишено слободе мора бити одмах обавештено, на свом језику или на језику који разуме, о разлозима лишења слободе и истовремено упознато да није дужно ништа да изјави, да има право да узме браниоца кога сам изабере и да захтева да се о лишењу слободе обавесте његови најближи. Такође, истим чланом је прописано да лице лишено слободе без одлуке суда, мора бити одмах спроведено надлежном истражном судији.

276. Одредбама ЗКП утврђују се основне претпоставке и услови за одређивање притвора - притвор се може одредити само под условима предвиђеним у овом законнику и само ако се иста сврха не може остварити другом мером (чл. 141). Притвор се одређује против лица за које постоји основана сумња да је извршило кривично дело за које је прописана казна затвора од 20 година или тежа казна, као и против оптуженог коме је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна уколико се оптужени већ не налази у притвору. Притвор се може одредити и против лица за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело, а у циљу несметаног вођења кривичног поступка - ако се крије или се не може утврдити његова истоветност или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства; ако постоје околности које указују да ће уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела, или ако особите околности указују да ће ометати поступак утицањем на сведоке, саучеснике и прикриваче; ако особите околности указују да ће поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или да ће учинити кривично дело којим прети (чл. 142.);

277. ЗКП утврђује органе надлежне за одређивање притвора - притвор се одређује решењем надлежног суда и то решење предаје се лицу не које се односи у часу лишења слободе, а најдоцније у року од 24 сата од часа лишења

слободе, односно привођења истражном судији; против тог решења притворено лице може изјавити жалбу судском већу у року од 24 сата од часа предаје решења, која се заједно са решењем о притвору и осталим списима доставља одмах судском већу; ако се истражни судија не сложи са предлогом државног тужиоца о одређивању притвора, затражиће да о томе одлучи судско веће, против чијег решења притворено лице може изјавити жалбу, која не задржава извршење решења а судско веће је дужно да донесе одлуку у року од 48 сати (чл. 143 - 146);

278. У погледу дужине трајања притвора, ЗКП одређује да се на основу решења истражног судије окривљени може задржати у притвору највише месец дана од дана лишења слободе, а после тог рока окривљени се може задржати у притвору само на основу решења о продужењу притвора; притвор се по одлуци судског већа може продужити највише за два месеца а против решења судског већа дозвољена је жалба која не задржава извршење решења; ако се поступак води за кривично дело за које се може изрећи казна затвора преко пет година или тежа казна, веће врховног суда може, на образложени предлог истражног судије или државаног тужиоца, из важног разлога продужити притвор највише за још три месеца (чл. 144).

279. Код регулисања укидања притвора предвиђено је да је потребна сагласност истражног судије и овлашћеног тужиоца, а ако се та сагласност не постигне, истражни судија ће затражити да о томе одлучи судско веће које је дужно да одлуку донесе у року од 48 сати; ако се притвор укида због истека рока трајања притвора, одлуку о томе доноси истражни судија (чл. 145). Посебно је регулисано и одређивање укидања притвора после предаје оптужнице суду, до завршетка главног претреса (чл. 146).

280. Окривљени коме је одређен притвор мора имати браниоца од првог саслушања и у том смислу су у ЗКП, у односу на претходна законска решења, проширена права на постављање браниоца по службеној дужности. Адвокатска комора председницима судова који постављају браниоце по службеној дужности доставља сваких шест месеци списак адвоката са кога председник суда по редоследу одређује браниоца по службеној дужности.

281. ЗКП омогућава лицу лишеном слободе поверљив разговор са браниоцем евентуално само уз визуелну, а не и звучну контролу од стране лица овлашћеног за контролу (чл. 75). Контрола преписке између окривљеног и браниоца допуштена је само у случају разумне сумње да служи за припрему бекства и ометање истраге и ограничена је на ту фазу у поступку. Бранилац има право да пре саслушања осумњиченог прочита кривичну пријаву или захтев за спровођење истраге (чл. 74).

282. Доношењем ЗКП извршене су значајне измене у домену овлашћења и поступања органа унутрашњих послова према лицу лишеном слободе. Тако је, за разлику од раније важећег решења (одређивање мере притвора од стране органа унутрашњих послова), одређено да овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу неко лице лишити слободе ако постоји ма који разлог предвиђен у чл. 142. ЗКП за одрђивање притвора, али су дужна да такво лице без одлагања спроведу надлежном истражном судији, у року не дужем од 8 сати. Ако је због неотклоњивих сметњи за спровођење лица лишеног слободе

потребно више од 8 сати, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова је дужно да истражном судији овакво закашњење посебно образложи (чл. 227).

283. Доношењем ЗКП извршене су значајне измене у домену овлашћења и поступања органа унутрашњих послова према лицу лишеном слободe. Тако је, за разлику од раније важећег решења (одређивање мере притвора од стране органа унутрашњих послова), одређено да овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу неко лице лишити слободe ако постоји ма који разлог предвиђен у чл. 142. ЗКП за одређивање притвора, али су дужни да такво лице без одлагања спроведу надлежном истражном судији, у року не дужем од 8 сати. Ако је због неотклоњивих сметњи за спровођење лица лишеног слободe потребно је више од 8 сати, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова је дужно да истражном судији овакво закашњење посебно образложити (чл. 227).

284. Лице лишено слободe мора одмах бити обавештено на свом језику о разлозима лишења слободe и истовремено упознато да није дужно ништа да изјави, да има право да узме браниоца кога само избере и захтевати да се о лишењу слободe обавесте његови најближи.

285. Смисао лишења слободe по основу чл. 227. ЗКП је обезбеђивање присуства осумњиченог ради привођења надлежном истражном судији. Према томе, лишење слободe се не предузима ради спровођења неких других радњи према осумњиченом, с обзиром да је утврђена изричита обавеза унутрашњих послова да лице лишено слободe без одлагања спроведе надлежном истражном судији.

286. Одредбама ЗКП предвиђено је да лице лишено слободe према чл. 227. став 1, као и осумњиченог из члана 226. ст. 7. и 8, (прикупљање обавештења од лица за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела или се према том лицу предузимају радње у преткривичном поступку предвиђене ЗКП; ако се у том прикупљању обавештења оцени да позвани грађанин може бити сматран осумњиченим), орган унутрашњих послова може изузетно задржати ради прикупљања обавештења или саслушавање најдуже 48 сати од часа лишења слободe, односно одазивања на позив уколико је позван као осумњичени (чл. 229).

287. На основу ЗКП задржавање може трајати најдуже 48 сати од часа лишења слободe, односно од момента одазивања позиву уколико је лице позвано као осумњичени (чл. 229). Према поменутом члану, решење о задржавању потребно је донети одмах, најдуже у року од два сата. Против решења о задржавању осумњичени и његов бранилац имају право жалбе која се мора одмах доставити истражном судији. Истражни судија је у обавези да о жалби одлучи у року од четири сата од пријема жалбе. Изјављена жалба не задржава извршење решења о задржавању.

288. О задржавању се одмах мора обавестити истражни судија надлежног суда који може наложити да се задржано лице одмах приведе (чл. 229. ст. 4). При томе, одмах, подразумева моменат доношења решења о задржавању, што

практично значи да се истовремено сачињавају решење о задржавању и писмени акт којим се истражни судија обавештава о задржавању лица.

289. У периоду од 1992. до јуна 2003. године припадници МУП РС су меру лишења слободе одредили према 30.079 пријављених лица, а меру притвора према 35.450 лица. У просеку се годишње мера лишења слободе одређује према 2.610 лица, а мера притвора према 3.938 лица.

290. Укидањем такозваног полицијског притвора елиминисан је најчешћи приговор који се до тада стављао на рад органа унутрашњих послова, а то је примена средстава принуде према лицима у притвору у циљу изнуђивања исказа, односно признања извршења кривичног дела за које се терете.

291. Према позитивним законским прописима противправно лишење слободе је кажњиво. КЗ РС предвиђено је да ће се затвором до једне године казнити лице које другог противправно затвори, држи затвореног или му на други начин одузме слободу кретања (чл. 63).

292. Према чл. 63. КЗ РС ако је противправно лишење слободе буде извршено злоупотребом службеног положаја или овлашћења, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до пет година. У овом члану предвиђена су и два квалификована случаја. Наиме, ако је противправно лишење трајало дуже од тридесет дана, или је вршено на свиреп начин, или је лицу које је противправно лишено слободе услед тога тешко нарушено здравље или су наступиле друге тешке последице, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година. Ако је лице које је противправно лишено слободе услед тога изгубило живот, учинилац ће се казнити затвором најмање три године.

293. У периоду од 1992. до септембра 2002. године на територији Републике Србије против овлашћених службених лица органа унутрашњих послова поднете су кривичне пријаве због шест кривичних дела противправног лишења слободе.

294. Треба подсетити да је мера лишења слободе коју може применити орган унутрашњих послова предвиђена и одредбама Закона о прекршајима. Закон о прекршајима предвиђа да припадници полиције и друга службена лица овлашћена за довођење могу без наредбе судије за прекршаје привести лице које је затечено у вршењу прекршаја, ако се не може утврдити његов идентитет или ако нема пребивалиште или боравиште, или ако одласком у иностранство ради боравка (на дуже време) може избећи одговорност за прекршај, као и у случају да је довођење потребно да би се спречило настављање вршења прекршаја (чл. 184).

295. Довођење учиниоца прекршаја у случајевима из става 1. чл. 63. мора се извршити без одлагања. Ако је учинилац прекршаја затечен у вршењу прекршаја и не може се одмах привести судији за прекршаје, а постоји основана сумња да ће побећи или опасност да ће непосредно наставити са вршењем прекршаја, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова може учиниоца задржати најдуже 24 часа. На основу Закона о прекршајима, овлашћени орган унутрашњих послова може наредити задржавање лица

затеченог у вршењу прекршаја под утицајем алкохола, док се не отрезни, а најдуже 12 сати (чл. 188).

296. У складу са одредбама о задржавању, а на основу чл.12. Закона о унутрашњим пословима, о задржавању лица доноси се одмах решење. Задржано лице има право жалбе министру унутрашњих послова у року од 12 сати од пријема решења. Министар је дужан да решење по жалби донесе најкасније у року наредне 24 сата од доношења жалбе. Жалба не одлаже извршење решења.

297. Поред већ цитираних одредби Устава СРЈ, Повеље, КЗ СРЈ и ЗКП, указујемо и на још неке одредбе ЗКП и то:

Члан 89. тачка 7. и 8.

Окривљени се саслушава са пристојношћу и уз пуно поштовање његове личности.

Према окривљеном не смеју се употребити сила, претња, обмана, обраћање, изнуда, изнуривање или друга слична средства (чл. 131. ст. 4.) да би се дошло до његове изјаве или признања или неког чињења које би се против њега могло употребити као доказ.

Члан 103. став 1.

Приликом саслушања сведока није дозвољено служити се обманом нити постављати таква питања у којима је већ садржано како би требало одговорити.

298. Већ поменути ранији Закон о кривичном поступку предвиђао је и да није дозвољено да се према окривљеном или сведоку примене мере медицинске интервенције или да им се дају таква средства којима би се утицало на њихову вољу давања исказа (чл. 259).

299. Интерним прописима разрађени су и принципи медицинске етике који се тичу улоге здравственог особља, посебно лекара, у заштити затвореника и лица у притвору од тортуре и других свирепих, нехуманих и понижавајућих казни или поступака.

300. У кривичном законодавству СРЈ кажњиво је свако саучесништво, па тиме и саучесништво у извршавању кривичних дела која су предмет обраде овог извештаја.

Члан 5.

301. Основни принципи важења кривичног законодавства СРЈ утврђени су КЗ СРЈ (чл. 104);

Југословенско кривично законодавство важи за сваког ко на територији СР Југославије учини кривично дело.

Југословенско кривично законодавство важи и за сваког ко учини кривично дело на домаћем броду, без обзира где се брод налазио у време извршења дела.

Југословенско кривично законодавство важи и за сваког ко учини кривично дело у домаћем цивилном ваздухоплову док је у лету, или у домаћем

војном ваздухоплову, без обзира где се ваздухоплов налазио у време извршења дела.

302. Кривично законодавство СРЈ важи и за сваког ко у иностранству учини кривично дело из групе кривичних дела против уставног уређења и безбедности СРЈ.

303. Такође, кривично законодавство СРЈ важи и за њене држављане и кад у иностранству учине које друго кривично дело, осим из групе кривичних дела против уставног уређења и безбедности СРЈ, ако се затекне на територији СРЈ или јој буде екстрадиран.

304. Кривично законодавство СРЈ важи и за странце који ван територије СРЈ учини према СРЈ или њеном држављанину кривично дело и кад нису у питању кривична дела из групе кривичних дела против уставног уређења и безбедности СРЈ, ако се затекне на територији СРЈ или јој буде екстрадиран.

Члан 6.

305. Устав СРЈ утврђивао је права странаца у СРЈ, која су сагласна стандардима међународног права и међународним уговорима којима је СРЈ приступила. Предвиђао је да странац у СРЈ има слободе, права и дужности утврђене Уставом, савезним законом и међународним уговорима. Странац је могао бити изручен другој држави само у случајевима предвиђеним међународним уговорима који обавезују СРЈ. Јамчило се право азила страном држављанину и лицу без држављанства које прогоне због залагања за демократске погледе и због учешћа у покретима за социјално и национално ослобођење, за слободу и права људске личности или за слободу научног или уметничког стварања (чл.66).

306. Повељом о људским правима утврђено је да странац који основано страхује од прогона због своје расе, боје, пола, језика, вероисповести, националне припадности, припадности некој групи или политичких уверења, има право на уточиште у Србији и Црној Гори. Поступак за добијање уточишта се уређује законом (чл. 38).

307. Такође, утврђено је и да се странац може протерати са територије Србије и Црне Горе само на основу одлуке надлежног органа и у законом прописаном поступку. Међутим, истовремено је речено да се протерано лице не може упутити тамо где му прети прогон због његове расе, вере, држављанства, припадности одређеној групи или политичког мишљења, или озбиљно кришење права зајемчених овом повељом (чл. 37).

308. Међународна кривична-правна помоћ указује се по одредбама међународних уговора. Уколико међународни уговор не постоји или одређена питања нису регулисана међународним уговором, међународна кривична-правна помоћ указује се по одредбама ЗКП (чл. 530).

309. Међународна кривично-правна помоћ посебно обухвата извршење појединих процесних радњи, као што су саслушање окривљеног, сведока и вештака, увиђај, претрес просторија и лица, заплена предмета, те достављање

аката, писмених материјала и других предмета који су у вези са кривичним поступком у држави молиљи.

310. Цео поступак за пружање међународне правне помоћи и извршење међународних уговора у кривично-правним стварима уређен је одредбама ЗКП (чл. 530 - 538). Поступак за издавање окривљених и осуђених лица (екстрадиција) прописана је ЗКП (чл. 539 - 555). Иначе, послови екстрадиције и међународне правне помоћи у делокругу су Министарства за људска и мањинска права државне заједнице СЦГ.

311. У вези са чл. 6. Конвенције, поред одредби ЗКП које се односе на кривичну пријаву (чл. 222 - 240), мере за обезбеђење присуства окривљеног (чл. 133 - 153), а о којима је већ били речи у извештају, посебно се указује на одредбе ЗКП које се односе на странце који су извршили кривично дело на територији СРЈ (чл. 536 - 538). Ове одредбе идентичне су одредбама ранијег Закона о кривичном поступку.

312. Према наведеним члановима ЗКП, уколико је на територији СРЈ кривично дело извршио странац који има пребивалиште у иностраној држави, онда се тој држави могу уступити сви кривични списи ради кривичног гоњења и суђења, ако се та држава томе не противи. Одлуку о уступању доносе надлежни државни тужилац пре започињања истраге, истражни судија у току истраге на предлог државног тужиоца или веће до почетка главног претреса (чл. 536).

313. Уступање се може дозволити за кривична дела за која је предвиђена казна затвора до десет година, као и за дела угрожавања јавног саобраћаја. Ако је оштећени држављанин СРЈ, уступање није дозвољено уколико се он томе противи, осим ако је дато обезбеђење за остваривање његовог имовинског права. Уколико се окривљени налази у притвору, од стране државе ће бити тражено да најкраћим путем у року од петнаест дана извести да ли преузима гоњење. Пракса показује да се најчешће ради о кривичном делу угоржавања јавног саобраћаја (чл. 536. ст. 4).

314. Такође, страна држава може да тражи од СРЈ да предузме гоњење југословенског држављанина или лица које има пребивалиште у СРЈ за кривично дело извршено у иностранству и при том упутити списе надлежном државном тужиоцу на чијем подручју то лице има пребивалиште (чл. 537).

Члан 7.

315. У овом извештају су већ више пута изнете основне уставне и законске одредбе о једнакости свих грађана пред законом и примењивости кривичног законодавства СРЈ на сва лица која не њеној територији учине кривично дело.

316. Осим раније наведених легислативних решења, важан принцип у области екстрадиције је да се издавање окривљених или осуђених спроводи по одредбама међународних уговора, односно ако уговор не постоји или не регулише одређена питања, по одредбама ЗКП (чл. 539).

317. Питање издавања окривљених и осуђених лица, како је већ наведено, уређено је ЗКП (чл. 539 - 555) и предвиђена решења су скоро у

целости идентична решењима ранијег Закона о кривичном поступку. Основне претпоставке за издавање лица су да лице чије се издавање тражи није држављанин СРЈ; да дело због кога се издавање тражи није извршено на територији СРЈ, против ње или њеног држављанина; да је дело због кога се тражи издавање кривично дело и по домаћем закону и по закону државе у којој је извршено; да по домаћем закону није наступила застарелост кривичног гоњења или извршења казне пре него што је странац притворен или као окривљени испитан; да странца чије се издавање тражи није због истог дела домаћи суд већ осудио или да га за исто дело већ није правноснажно ослободио или да против њега није у СРЈ због истог дела учињеног према СРЈ покренут кривични поступак; да је утврђен прави идентитет лица чије се издавање тражи и да има довољно доказа да је странац чије се издавање тражи учинио одређено кривично дело или да постоји правноснажна пресуда.

318. Поступак за издавање окривљених или осуђених странаца покреће се по молби стране државе. Молба се подноси дипломатским путем и мора бити одговарајуће документована.

319. Забрана издавања лица постоји за странца који ужива право азила; ако је у питању политичко или војно кривично дело; ако су странцу угрожени живот или слобода због расе, вере, етничке припадности, друштвеног положаја или политичких убеђења; ако постоје озбиљни разлози за веровање да ће у држави која тражи издавање странаца бити изложен нехуманом поступању или тортури; ако у поступку који је претходио издавању странцу није било омогућено да има браниоца; ако су у питању кривична дела за која је у домаћем закону предвиђена казна затвора до три године или је инострани суд изрекао казну лишења слободе до једне године (чл. 548).

Члан 8.

320. СРЈ, односно СЦГ је страна уговорница у више двостраних уговора којима је, поред раније већ наведених међународних докумената, регулисано питање издавања (екстрадиције), и то:

Албанија - Конвенција о издавању криваца, 22.06.1926.

Алжир - Уговор о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, 31.03.1982.

Аустрија - Уговор о издавању, 01.02.1982.

Белгија - Конвенција о екстрадицији и правној помоћи у кривичним стварима, 04.06.1971.

Бугарска - Уговор о узајамној правној помоћи, 23.03.1956.

Велика Британија - Конвенција о узајамном издавању криваца између Србије и Велике Британије, 23.11.1900.

Грчка - Конвенција о узајамним правним односима, 18.06.1959.

Данска - Уговор између СФРЈ и Краљевине Данске о међусобној предаји осуђених лица ради издржавања казне затвора, 28.10.1988.

Италија - Конвенција о издавању криваца између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Италије, 06.04.1922.

Ирак - Уговор о правној и судској сарадњи, 23.05.1986.

Кипар - Уговор о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, 19.09.1984.

Мађарска - Уговор о узајамном правном саобраћају, 07.03.1968, 25.04.1986.
 Монголија - Уговор о пружању правне помоћи у грађанским, породичним и кривичним стварима, 08.06.1981.
 Немачка - Споразум о издавању закључен између СФРЈ и СР Немачке, 26.11.1970.
 Пољска - Уговор о правном саобраћају у грађанским и кривичним стварима, 06.02.1960.
 Румунија - Уговор о правној помоћи, 08.10.1960.
 Русија - Уговор са Савезом Совјетских Социјалистичких Република о правној помоћи у грађанским, породичним и кривичним стварима, 24.02.1962.
 Сједињене Америчке Државе - Конвенција између Краљевине Србије и уједињених Америчких држава о издавању криваца, 12.10.1901.
 Словачка - Уговор између СФРЈ и Чехословачке Социјалистичке Републике о међусобној предаји осуђених лица ради издржавања казне затвора, 23.05.1989.
 Турска - Конвенција о издавању, 17.11.1973.
 Украјина - Уговор са Савезом Совјетских Социјалистичких Република о правној помоћи у грађанским, породичним и кривичним стварима, 24.02.1962.
 Француска - Конвенција о издавању окривљених и осуђених лица, 23.03.1970.
 Холандија - Уговор о издавању криваца између Србије и Холандије, 28.02.1896.
 Хрватска - Уговор о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима између СРЈ и Републике Хрватске, 15.09.1997.
 Чешка - Уговор између СФРЈ и Чехословачке Социјалистичке Републике о међусобној предаји осуђених лица ради издржавања казне затвора, 23.05.1989.
 Швајцарска - Конвенција о издавању криваца Србије и Швајцарске, 16.11.1887.
 Шпанија - Уговор о правној помоћи у кривичним стварима и издавању, 08.07.1980.

Члан 9.

321. Пружање међународне правне помоћи и извршење међународних уговора у кривичноправним стварима регулисано је ЗКП (чл. 530 - 538) и решења су готово иста као у ранијем Закону о кривичном поступку.

320. Основна поставка у међународној правној помоћи је да се она указује по одредбама међународних уговора, односно ако уговор не постоји или не регулише одређена питања, по одредбама ЗКП (чл. 530). Поред раније поменутих међународних конвенција, СРЈ односно СЦГ је страна уговорница више двостраних уговора који регулишу пружање правне помоћи у кривичним стварима, а које наводимо:

Албанија - Конвенција о издавању криваца, 22.06.1926.
 Алжир - Уговор о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, 31.03.1982.
 Аустрија - Уговор о правној помоћи у кривичним стварима, 01.02.1982.
 Белгија - Конвенција о екстрадицији и правној помоћи у кривичним стварима, 04.06.1971.
 Бугарска - Уговор о узајамној правној помоћи, 23.03.1956.
 Велика Британија - Конвенција о узајамном издавању криваца између Србије и Велике Британије, 23.11.1900.
 Грчка - Конвенција о узајамним правним односима, 18.06.1959.

Италија - Конвенција између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Италије о правној и судској заштити односних држављана, 06.06.1922.

Ирак - Уговор о правној и судској сарадњи, 23.05.1986.

Кипар - Уговор о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, 19.09.1984.

Мађарска - Уговор о узајамном правном саобраћају, 07.03.1968, 25.04.1986.

Монголија - Уговор о пружању правне помоћи у грађанским, породичним и кривичним стварима, 08.06.1981.

Немачка - Уговор између СФРЈ и СР Немачке о правној помоћи у кривичним стварима, 01.10.1971.

Пољска - Уговор о правном саобраћају у грађанским и кривичним стварима, 06.02.1960.

Румунија - Уговор о правној помоћи, 18.10.1960.

Русија - Уговор са Савезом Совјетских Социјалистичких Република о правној помоћи у грађанским, породичним и кривичним стварима, 24.02.1962.

Сједињене Америчке Државе - Конвенција између Краљевине Србије и уједињених Америчких држава о издавању криваца, 12.10.1901.

Словачка - Уговор између СФРЈ и Чехословачке Социјалистичке Републике о регулисању правних односа у грађанским, породичним и кривичним стварима, 29.10.1969.

Турска - Конвенција о судској правној помоћи у кривичним стварима, 08.10.1973.

Украјина - Уговор са Савезом Совјетских Социјалистичких Република о правној помоћи у грађанским, породичним и кривичним стварима, 24.02.1962.

Француска - Конвенција о узајамној правној помоћи у кривичним стварима, 29.10.1969.

Холандија - Уговор о издавању криваца између Србије и Холандије, 28.02.1896.

Хрватска - Уговор о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима између СРЈ и Републике Хрватске, 15.09.1997.

Чешка - Уговор између СФРЈ и Чехословачке Социјалистичке Републике о регулисању правних односа у грађанским, породичним и кривичним стварима, 29.10.1969.

Швајцарска - Конвенција о издавању криваца Србије и Швајцарске, 16.11.1887.

Шпанија - Уговор о правној помоћи у кривичним стварима и издавању, 08.07.1980.

Члан 10.

323. Упоредо са сталним указивањем на уставне и законске одредбе о забрани било каквих облика злостављања или мучења, односно понижавајућег кажњавања и поступања, са припадницима полиције обављају се сталне провере и анализира се њихово понашање. Упознавање и информисање припадника МУП РС о забрани мучења односно понашања са елементима тортуре, врши се на два начина и то кроз стручно образовање, оспособљавање и усавршавање радника и кроз свакодневни рад и поступање.

324. Упознавање и информисање припадника органа унутрашњих послова о забрани тортуре у смислу чл. 1. Конвенције, врши се кроз стручно образовање, оспособљавање и усавршавање радника и кроз свакодневни рад и поступање. Током школовања у Средњој и Вишој школи унутрашњих послова и Полицијској академији, на семинарима и курсевима, изузетна пажња поклања се

стручном оспособљавању за правилно и законито поступање, нарочито приликом примене средстава принуде и појединих других овлашћења.

325. Поред тога, сваке године се сви радници МУП РС, а у оквиру обавезне стручне наставе додатно обучавају за правилно и законито поступање и примену овлашћења. Са свим злоупотребама по окончању дисциплинског или кривичног поступка, упознају се радници МУП РС у циљу превентивног деловања и сузбијања ове појаве. Такође, свакодневно се од стране старешина дају потребна упутства приликом упућивања на извршење задатака.

326. У том контексту значајно је истаћи курсеве страних језика за полиције, који се одвијају по новом програму наставе, као и нове наставне јединице, којима је обухваћена обрада резолуција и конвенција УН, које се односе на слободе, права и дружности човека и грађанина. Новим планом и програмом стручног оспособљавања и усавршавања радника МУП РС, поред осталог, обухваћене су и одредбе ратног и хуманитарног права, кодекс понашања полиције, итд.

327. У том смислу, Упутством о полицијској етици и начину обављања послова полиције прописано је да никоме у МУП РС није дозвољено да нареди, изврши, изазива или толерише мучење или какво друго сурово и нехумано поступање којим се понижава личност човека, као ни другу радњу којом се угрожава право на живот, слободу, личну безбедност, поштовање приватног и породичног живота, окупљање и удруживање или које друго право или слобода зајамчени Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода.

328. Припадник МУП РС који би био присутан у некој забрањеној радњи дужан је на такав случај да укаже свом претпостављеном, Генералном инспекторату и органима спољњег цивилног надзора над радом МУП РС. Посебно је значајно да ће ово упутство од школске 2003/2004. године бити, као наставни садржај, обухваћено наставним програмима образовања ученика и студената полицијског школства. Од дана ступања на снагу Упутство је саставни део програма стручног усавршавања припадника МУП РС.

329. У сарадњи са међународном заједницом, односно са институцијама и организацијама ЕУ, фондацијама и невладиним организацијама, последње две године, организован је и одржан већи број стручних семинара, курсева, саветовања и округлих столова који су третирали тему заштите људских права и поступање припадника полиције. Примера ради, са ОЕБС су одржани курсеви на тему савремених стандарда полицијског рада, са фондацијом Ханс Зајдел семинари који су третирали функцију полиције и њеног односа према грађанима, полиције у локалној заједници, затим семинари за образовање високих чиновника полиције и др. ОЕБС и Фондација Ханс Зајдел организовали су саветовање на тему "Реформе у Министарству унутрашњих послова", док је у сарадњи са Саветом Европе, одржан семинар "Полиција у заједници - Однос полиције и медија".

330. Велики број семинара и других облика обуке реализован је и у сарадњи са Данским центром за људска права, који је и један од носилаца пројекта реформе полиције, са Фондацијом Аденауер и Фондацијом Браћа

Рокфелер, а у сарадњи са Институтом за људска права и примену закона из Њујорка организован је семинар "Универзални стандарди људских права и полиција у заједници".

331. У сарадњи са међународном заједницом, у току 2002. године, одржана су четири петодневна семинара из области људских права у организацији Београдског центра за људска права и МУП РС, којима је присуствовало 120 официра полиције.

332. Представници невладиних организација учествовали су у изради неколико модела нових законских решења која регулишу област безбедности. Тако је Центар за антиратну акцију из Београда понудио је један од модела Закона о досијеима Службе државне безбедности Републике Србије, док је невладина организација Лига експерата учествовала у изради радних верзија Закона о обавештајно - безбедносној служби и Закона о унутрашњим пословима.

333. У априлу 2002. године, у Врњачкој Бањи, је одржано саветовање на тему "Реформе у МУП Републике Србије", на коме су разматране радне верзије Закона о унутрашњим пословима, Закона о безбедносно-информативној агенцији (дирекцији/служби) и Закона о досијеима Службе државне безбедности. На тај начин радне верзије ових закона биле су изложене оцени јавности и биле су предмет јавне стручне расправе и дораде, пошто су на саветовању, поред представника Владе, тадашњег Савезног министарства иностраних послова и Савезног министарства унутрашњих послова, Војске Југославије и других државних органа, учешће узели и други еминентни стручњаци, научни радници и представници невладиних организација (Лига експерата, Центар за антиратну акцију, Комитет правника за људска права и др.).

334. Истовремено, у циљу што делотворнијег и савременијег рада полиције и укалапања у одговарајуће међународне стандарде, у току је сагледавање оправданости и могућности реализације идеје о образовању саветодавних тела састављених од грађана и полиције, како у свим територијалним јединицама, тако и у седишту МУП РС.

335. У сарадњи са Међународним комитетом Црвеног крста - Канцеларија у Београду, остварено је више контаката и одржано предавање на тему "Људска права и хуманитарно право у професионалним концептима одржавања реда". С тим у вези, руководећем саставу полиције подељен је већи број књига под називом "Служити и штитити", аутора високог представника МКЦК С. De Rovera, која се односи на поступање полиције и снага безбедности у области људских права и хуманитарног права. Поред тога, у циљу едукације, припадницима полиције подељено је 17.000 примерака брошуре МКЦК посвећене истој теми.

336. Интензиван процес реформе траје и у осталим областима рада МУП РС, а пре свега у сузбијању тероризма и организованог криминала, на пословима пограничне полиције, полиције опште надлежности, саобраћајне и противпожарне полиције и полицијског образовања и др. У оквиру новог полицијског образовања, а у складу са предложеним решењима из новог

реформског закона о полицијском школству, посебна пажња биће посвећена области заштите људских права, почев од увођења нових наставних планова и програма, па до едукације, обуке и практичног поступања припадника полиције.

337. Треба указати и да се у циљу поштовања уставних и законских одредаба о забрани тортуре, односно понижавајућег кажњавања и поступања, стално проверавају и анализирају понашање, не само припадника полиције, већ и припадника војске, медицинског особља, као и лица која врше јавне функције или су у контакту са притвореним или затвореним лицима.

338. Овом приликом помињемо републичке законе и подзаконске прописе који уређују поступање службених лица према лицима лишеним слободе. Службена лица која су овлашћена да употребе средства принуде могу то да учине само под тачно прописаним условима. Ова службена лица полажу одговарајући стручни испит и стално и непосредно се проверавају у погледу знања око примене ових овлашћења. Осим појединачних случајева прекорачења ових овлашћења, у примени средстава принуде код радника полиције, нема случајева мучења, односно понижавајућег кажњавања или поступања према лицима лишеним слободе.

Члан 11.

339. У склопу реализације укупних реформи МУП РС на принципима професионализма, деполитизације, одговорности и контроле, јуна 2003. године, Влада Републике Србије је поставила помоћника министра, Генералног инспектора РЈБ, чиме је формално - правно успостављен нов организациони облик и створени предуслови за квалитетно обављање послова унутрашње контроле рада МУП РС.

340. Основни задатак Службе Генералног инспектора РЈБ је да утврди да ли полиција делује у складу са законом, правилима службе и другим нормативним актима који уређују поступање полиције. Сврха деловања ове Службе је стварање услова који би обезбедили поштовање највиших аката државе, закона и других правних прописа, као и ратификованих међународних докумената од стране припадника МУП РС. Стога, основни циљеви контроле и надзора и јесу да овлашћења и дискрециона права полиције буду у корист грађана, а не појединаца или појединих политичких опција. У том смислу Служба Генералног инспектора РЈБ је отпочела са предузимањем мера и радњи из своје надлежности у циљу откривања, спречавања, сузбијања и санкционисања свих злоупотреба и неправилности у раду припадника МУП РС.

341. Конкретне активности односиле су се и на проверу навода из извештаја који је међународна невладина организација Amnesty International доставила МУП РС, а у коме су изнете оптужбе о полицијској тортури извршеној над 16 грађана лишених слободе у време ванредног стања у току спровођења полицијске акције "Сабља". Служба Генералног инспектора РЈБ спровела је поступак провере навода из овог извештаја и утврдила да су шест случајева, односно према шест лица, примењена средства принуде од стране припадника полиције, на начин и у мери који су у супротности са одредбама члана 22. Закона о унутрашњим пословима и одредбама члана 6. Правилника МУП РС о начину и условима употребе средстава принуде. Спроведеном

истрагом, која се односила на наводе о наводној тортури и злостављању Милана Сарајлића, бившег заменика републичког јавног тужиоца, утврђено је да су наводи без основа, односно да злостављања није било. С обзиром да није утврђен идентитет радника МУП РС, који су прекорачили овлашћења у примени средстава принуде према лицима који се помињу у извештају Amnesty International, наложено је подручним организационим јединицама да, у најкраћем року, идентификују припаднике полиције који су поступали у конкретним случајевима и да против њих предузму одговарајуће законске мере и о томе обавесте надлежне службе МУП РС.

342. Међутим, овде би требало нагласити да се и у наводима Amnesty International не говори о тортури у ширим размерама којој су била изложена одређена лица, а посебно лица у притвору, већ се ради о појединачним случајевима који се детаљно проверавају, како би се спречили било који облици тортуре, у смислу како тај појам дефинише Конвенција, били они општи или појединачни.

343. Пракса саслушања релевантних лица је већ обрађена у овом извештају, па се овом приликом подсећа на већ изнета законска решења којима је регулисано чување и поступање са ухапшенима, притворенима или затвореним лицима, као и на решења из праксе.

344. Одговарајући републички закон о извршењу кривичних санкција уређује право осуђених, притворених и прекршајно кажњених лица да се према њима поступа хумано и на начин којим се обезбеђује поштовање њихове личности и достојанства и одржава телесно и душевно здравље. Са осуђенима се поступа на начин који у највећој могућој мери одговара личности осуђеног, водећи рачуна о постигнутом степену његовог преваспитавања и ресоцијализације. Код осуђеног се развија осећање личне одговорности и подстиче се на властито преваспитавање.

Члан 12.

345. Основна правила о поступању надлежних органа у циљу хитног предузимања непристрасне истраге, као и спровођење истражних радњи уређена су ЗКП (чл. 241 - 264), а о чему је било већ говора у овом извештају. ЗКП нема посебних одредби које би се односиле на спровођење истражних радњи у случају тортуре или неког сличног кривичног дела, што је последица и непостојања тортуре као посебног кривичног дела. Осим тога, доследно поштовање постојећих законских одредби, елиминише могућност евентуалне тортуре или сличних радњи током истражног поступка.

346. Према ЗКП истрага се покреће против одређеног лица кад постоји основана сумња да је учинило кривично дело. У истрази се прикупљају докази и подаци потребни за одлуку о подизању оптужнице или обустављања поступка, потом докази који можда неће моћи бити поновљени на главном претресу, докази који могу бити корисни за поступак, а чије се извођење сматра целисходним (чл. 241).

347. Истрага се спроводи на захтев државног тужиоца који се подноси истражном судији надлежног суда (чл. 242). По пријему захтева и увида у

документацију, истражни судија доноси решење о спровођењу истраге (чл. 243). Истражни судија се може сагласити са предлогом државног тужиоца да се не спроводи истрага, ако прикупљени подаци који се односе на кривично дело и учиниоца пружају довољно основа за подизање оптужнице (чл. 244).

348. Истражни судија обуставља истрагу решењем када државни тужилац у току истраге или по завршеној истрази изјави да одустаје од гоњења (чл. 253). Истрагу решењем обуставља веће (чл. 24. ст. 6. ЗКП) када одлучује о било ком питању у току истраге, ако дело које се ставља окривљеном на терет није кривично дело које се гони по службеној дужности, ако постоје околности које искључују кривичну одговорност окривљеног, а нема услова за примену мера безбедности, ако је наступила застарелост кривичног гоњења, ако је дело обухваћено амнестијом или помиловањем или постоје друге околности које трајно искључују гоњење или ако нема доказа да је окривљени учинио кривично дело (чл. 254).

349. Истражни судија завршава истрагу када нађе да је стање у истрази довољно разјашњено и о завршеној истрази обавештава државног тужиоца, који је дужан да у року од петнаест дана стави предло да се истрага допуни или да подигне оптужницу или изјави да одустаје од гоњења (чл. 258).

350. Захтев за спровођење истраге истражном судији могу поднети и оштећени као тужилац и приватни тужилац при чему се у погледу покретања, спровођења, прекида и обуставе истраге примењују одредбе које се односе на покретање истраге по захтеву државног тужиоца. О завршетку истраге, истражни судија обавештава оштећеног као тужиоца или приватног тужиоца и упозорава из да у року од петнаест дана треба да поднесу оптужницу, односно приватну тужбу, а ако то не учине сматраће се да су одустали од гоњења и поступак ће бити решењем обустављен (чл. 259).

Члан 13.

351. Основе за заштиту основних права грађана постављене су у Уставу СРЈ. Право на жалбу је уставно право, те је Устав СРЈ одређивао да свако има право на једнаку заштиту својих права у законом утврђеном поступку. Свакоме се јамчи право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се решава о његовом праву или на закону заснованом интересу (чл. 26).

352. Сличну одредбу садржи и Устав РС према којој свако има право на за све једнаку заштиту својих права у поступку пред судом, другим државним или било којим органом или организацијом. Свакоме је зајемчено право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се решава о његовом праву или на законом заснованом интересу (чл. 22).

353. Повеља о људским правима такође предвиђа право на жалбу, као једно од основних права. Свако има право на делотворну судску заштиту у случају да му је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право зајемчено овом повељом, као и право на уклањање последица таквог кршења (чл. 9). Сваком се јамчи право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се решава о његовом праву, обавези или на закону заснованом интересу (чл. 18).

354. У складу са наведеним начелом, ЗКП (раније и Закон о кривичном поступку), као и остали процесни закони којима је прописан судски или административни поступак заштите права грађана, детаљно уређују право на тужбу и друге иницијалне акте, као и на жалбу и друге редовне и ванредне правне лекове.

355. Повреда права на подношење правног средства санкционисана је одредбама КЗ СРЈ (чл. 195 - повреда права на подношење правног средства) као и одредбама КЗ РС (чл. 74 - кривично дело против слободе и права човека).

356. Употреба жалбе као редовног правног лека, регулисана је ЗКП (чл. 363 - 403). Основе поступања по жалби су да се жалба по правилу изјављује против првостепене пресуде, мада је могућа жалба и на решење, на пресуду суда другог степена, као и жалба Савезном суду / суду СЦГ); жалбу подноси овлашћено лице, по правилу, у року од 15 дана од дана достављања пресуде; благовремено изјављена жалба одлаже извршење пресуде; жалба обавезно садржи образложени основ за побијање пресуде (битне повреде кривичног поступка, повреда кривичног закона, погрешно или непотпуно утврђено чињенично стање); приликом поступања суда по жалби грађана постоји забрана *reformation in reius*.

357. Требало би посебно истаћи да је у погледу права на подношење жалбе опште опредељење и Устава СРЈ и Повеље о људским правима, да све слободе и права које ови акти јамче и признају, па тиме и право на жалбу, уживају судску заштиту.

358. Надлежни органи, пре свега полиција, дужни су да пруже физичку заштиту грађанима, нарочити у случајевима када се уочи да се лицима која су поднела жалбу или дала изјаву прети или се застрашују.

Члан 14.

359. Устав СРЈ је имао следеће одредбе:

Члан 27. ст. 4.

Лице које је без основа осуђено за кривично дело или је без основа било лишено слободе, има право на рехабилитацију, на накнаду штете од државе, као и на друга права утврђена савезним законом.

Члан 123.

Свако има право на накнаду штете коју му незаконитим или неправилним радом причини службено лице или државни орган или организација која врши јавна овлашћења у складу са законом.

Штету је дужна да накнади држава.

Оштећени има право да, у складу са законом, захтева накнаду и непосредно од лица које је причинило штету.

360. У Повељи о људским правима наводи се:

Члан 22.

Лице које је без основа осуђено за кажњиво дело има право на рехабилитацију и накнаду штете од државе.

361. Поменуте поставке унете су као једно од начела ЗКП према коме лице које је неоправдано осуђено за кривично дело или је без основа лишено слободе, има право да буде рехабилитовано, има право на накнаду штете и друга права утврђена законом. Тако, ЗКП утврђује да право на накнаду штете припада лицу због сваке грешке или незаконитог рада државних органа. У оквиру права на накнаду штете, лице има право и на рехабилитацију, уколико се оцени да је дошло до повреде угледа тог лица.

362. Накнада штете због неоправдане осуде уређена је одговарајућим одредбама ЗКП (чланом 556 - 564). Право на накнаду штете због неосноване осуде има лице према коме је била правноснажно изречена кривична санкција или које је оглашено кривим а ослобођено од казне, а доцније је поводом ванредног правног лека нови поступак правноснажно обустављен или је правноснажном пресудом ослобођен од оптужбе или је оптужба одбијена. ЗКП наводи случајеве у којима право на накнаду штете не може бити остварено (чл. 556).

363. Право на накнаду штете припада и лицу које је било у притвору, а није дошло до покретања поступка, или је поступак обустављен правноснажним решењем, или је правноснажном пресудом ослобођен од оптужбе или је оптужба одбијена; лицу које је издржавало казну лишења слободе, а поводом понављања кривичног поступка, захтева за заштиту законитости или захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде, изречена му је казна лишења слободе у краћем трајању од казне коју је издржало, или је изречена кривична санкција која се не састоји у лишењу слободе, или је оглашено кривим а ослобођено од казне; лицу које је услед грешке или незаконитог рада органа неосновано лишено слободе или је задржано дуже у притвору или установи за издржавање казне или мере; које је у притвору провело дуже времена него што траје казна затвора на коју је осуђено (чл. 560).

364. Приликом накнаде штете треба разликовати накнаду материјалне и нематеријалне штете. Код накнаде материјалне штете, стварне штете и измакле добити, има се у виду:

- накнада за неискоришћено право које им припада на основу рада (одвојен живот, годишњи одмор, регрес, пензијско - инвалидско осигурање);
- накнада за оштећено или погоршано здравствено стање због издржавања казне или задржавања у притвору или за изгубљену здравствену заштиту;
- накнада издатака у вези са слањем пакета са храном или другим потребама осуђеном и накнада путних трошкова у вези са посетом осуђеном;
- накнада трошкова кривичног поступка, накнада плаћене новчане казне по ранијој пресуди, накнада за испуњени имовинско - правни захтев из неоправдане осуде;
- Накнада материјалне штете и у виду ренте, ако је оштећени због потпуне или делимичне способности за рад изгубио зараду или су му потребе

трајно увећане или ако су могућности његовог даљег развоја уништене или смањене.

365. Код накнаде нематеријалне штете надокнађује се штета за претрпљене физичке болове, претрпљене психичке болове, претрпљене душевне болове, за умањење животне активности услед телесног оштећења или оштећења здравља и за друге облике нематеријалне штете.

366. Према одредбама ЗКП, пре доношења тужбе суду за накнаду штете, оштећени је дужан да се са својим захтевом обрати писмено органу одређеним републичким прописом, односно Министарству правде РС, ако је у питању одлука војног суда, Савезном министарству одбране, ради постизања споразума о постојању штете и врсти и висини накнаде (чл. 557).

367. У извештајном периоду број предмета - захтева за накнаду штете у РС био је:

1992. - 100 предмета - постигнуто 9 споразума са странкама;
 1993. - 78 предмета - постигнуто 4 споразума са странкама;
 1994. - 88 предмета - постигнуто 17 споразума са странкама;
 1995. - 119 предмета - постигнуто 17 споразума са странкама;
 1996. - 114 предмета - постигнуто 5 споразума са странкама;
 1997. - 115 предмета - постигнуто 13 споразума са странкама;
 1998. - 189 предмета - постигнут 31 споразум са странкама;
 1999. - 113 предмета - постигнуто 12 споразума са странкама;
 2000. - 214 предмета - постигнуто 38 споразума са странкама;
 2001. - 361 предмет - постигнут 51 споразум са странкама;
 2002. - 371 предмет (до 01. новембра 2002.) - постигнуто 76 споразума са странкама;

368. Право на надокнаду штете због неоправданог кажњавања прописано је и у Закону о прекршајима. Право на накнаду штете због неоправданог кажњавања има лице коме је правноснажним решењем била изречена казна или заштитна мера, а касније је поводом ванредног правног лека прекршајни поступак обустављен (чл. 299).

369. Такође, право на накнаду штете има лице према коме је одређено извршење прекршајне санкције пре правноснажности решења о прекршају ако у жалбеном поступку дође до обуставе прекршајног поступка; лице које је било задржано у прекршајном поступку, па је поступак обустављен; лице које је издржало казну затвора па му је поводом ванредног правног лека или поводом жалбе изјављене против решења којим је одређено извршење решења пре правноснажности, иречена казна затвора у трајању краћем од казне коју је издржао; ако је услед грешке или незаконитог рада судије лице неосновано задржано дуже него што закон дозвољава (чл. 300).

370. Повраћај новчаних износа - право на повраћај плаћене новчане казне, повраћај одузете имовинске користи, повраћај предмета или новчане вредности одузетог предмета има лице коме је у прекршајном поступку неоправдано изречена новчана казна, заштитна мера одузимања имовинске користи или заштитна мера одузимања предмета (чл. 301).

371. У случајевима неправилне примене или прекорачења овлашћења службених лица у примени средстава принуде врло често се поставља питање накнаде причињене нематеријалне штете лицу према коме су поменуте мере примењене.

372. Питање накнаде нематеријалне штете грађанима који су били изложени били ком облику злостављања услед прекорачења овлашћења у примени средстава принуде овлашћених службених лица МУП РС решавано је искључиво у судском (парничном) поступку по тужбама за накнаду штете које подносе оштећена лица, сагласно одредбама Закона о облигационим односима. Према томе, своја права на накнаду нематеријалне штете грађани искључиво остварују у судском поступку уколико се утврди да је њихов тужбени захтев основан и да се у конкретном случају радило о прекорачењу или неправилној примени овлашћења од стране припадника МУП РС.

373. Право на накнаду нематеријалне штете грађани могу пред судом да остваре и без претходног обраћања МУП РС за накнаду штете, односно без пријављивања оваквог понашања припадника МУП РС. На основу правноснажне и извршне судске одлуке којом је потврђена основаност тужбеног захтева оштећеног и одређен износ накнаде за претрпљену штету, МУП РС извршавао своју обавезу за исплату износа одређеног на име накнаде нематеријалне штете коју је суд утврдио.

374. У периоду 01. јануара 2001. до 30. јуна 2003. године, грађани су надлежним судовима поднели 482 тужбе за накнаду нематеријалне штете причињене им услед прекорачења овлашћења службених лица у примени средстава принуде. До јуна 2003. године МУП РС је поступило по 63 правноснажне и извршне судске одлуке којима је наложена исплата причињене нематеријалне штете грађанима. О исходу осталих поступака по поднетим тужбама, МУП РС није, за сада, обавештено.

375. На крају треба укратко подсетити да је право на накнаду материјалне и нематеријалне штете регулисано Законом о облигационим односима (Службени лист бр. СФРЈ 29/78, 39/85, 57/89, Службени лист СРЈ бр. 31/93).

376. Према поменутом закону, сврха накнаде материјалне штете јесте успостављање стања које је било пре него што је штета настала (чл. 185 - 198). Ако успостављање стања није могуће уопште или је могуће делимично, суд одређује одговарајућу своту новца коју одговорно лице треба да исплати оштећеном на име накнаде штете. Накнада штете може се одредити и у случају смрти, телесне повреде или оштећења здравља, и то по правилу, у облику новчане ренте, која се плаћа месечно унапред, доживотно или за одређено време (чл. 188). Иначе, у случајевима смрти, телесне повреде или нарушеног здравља, предвиђа се и накнада трошкова сахране погинулог лица, новчана накнада лицу које је оно издржавало, потом накнада трошкова лечења и изгубљене зараде због привремене или трајно умањене способности за рад, односно привремене или трајне неспособности за рад (чл. 193 - 195). Материјална штета може се накнадити и ако неко другом лицу повреди част или износи и преноси неистините наводе о прошлости, знању, способности или о чему другоме, а при томе је знао или је морао знати да су наводи неистинити, те му тиме проузрокују материјалну штету (чл. 198). Треба напоменути да приликом

накнаде штете, оштећени има право на накнаду обичне штете и на накнаду измакле добити (чл. 189).

377. Накнада нематеријалне штете одређује се за претрпљене физичке болове, за претрпљене душевне болове, због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица, као и за претрпљени страх (чл. 199 - 205). Правичну новчану накнаду нематеријалне штете, суд ће донети ценећи јачину претрпљених болова и страха, независно од накнаде материјалне штете или њеног одсуства (чл. 200). Право на правичну новчану накнаду због претрпљених душевних болова има и лице које је преваром, принудом или злоупотребом неког односа подређености или зависности наведено на кажњиву обљубу, као и лице према коме је извршено неко кривично дело против достојанства личности и морала. На захтев оштећеног лица, суд може досудити накнаду и за будућу материјалну штету, ако је по редовном току извесно да ће она трајати и у будућности (чл. 203).

Члан 15.

378. Већ је наглашено да ЗКП садржи начелну одредбу према којој је забрањено и кажњиво свако насиље над лицем лишеним слободе и лицем којем је слобода ограничена, као и свако изнуђивање признања или какве друге изјаве од окривљеног или другог лица (чл. 12).

379. Такође, ЗКП забрањује употребу силе, претње, обмане, обећања, изнуде, изнуривање или друга слична средства да би се дошло до изјаве или признања окривљеног или неког чињења које би се против њега могло употребити као доказ. Ако се поступи противно одредби наведеног става, на исказу окривљеног не може се заснивати судска одлука (чл. 89).

380. Одредбама ЗКП прописано је да се према окривљеном не смеју употребити сила, претња, обмана, обећање, изнуда, изнуривање, медицинска интервенција, средства која би утицала на свест и вољу при давању исказа или друга слична средства, да би се дошло до његове изјаве или признања или неког чињења које би се против њега могло употребити као доказ (чл. 131).

381. Овом приликом требало би подсетити и на друге одговарајуће раније наведене одредбе Устава СРЈ, Повеље о људским правима, ЗКП, КЗ СРЈ, које се односе на изнуђивање исказа. Забрана изнуђивања исказа или изјава од окривљеног, сведока, вештака или других лица, као и неупотребљивост тако добијених исказа, односно изјава санкционише и ЗКП (чл. 89), али и КЗ РС (чл. 65).

382. Изнуђена изјава, међутим, сходно општим принципима домаћег кривичног законодавства, може бити једино основ за подизање тужбе лицу коме је изнуђена изјава, односно исказ, а које на основу тога тужи службено лице које је изнудило поменуто изјаву или исказ.

Члан 16.

383. Прихватањем Конвенције, државе потписнице обавезале су се да ће на територији која је у њиховој надлежности забранити сва дела која

представљају свирепе, нехумане или понижавајуће казне или поступке који не чине акт мучења у смислу који одређује чл. 1. Конвенције, када та дела чини званични службеник или друго лице које делује у званичном својству или се та дела чине уз изричит или прећутни наговор или пристанак тих лица. Такође, позивајући се на обавезе преузете у чл. 10, 11, 12. и 13. Конвенције, наглашава се да је битно забранити свако поступање које се може сматрати мучењем у смислу Конвенције, независно од званичне формулације која се за то поступање користи.

384. Имајући у виду да је СРЈ / СЦГ такође потписница Конвенције, доношење били којих законских или подзаконских аката, општих или појединачних, који би толерисали могућност постојања дела која би се суштински могла подвести под појам мучења значило би да СРЈ / СЦГ крши обавезе преузете Конвенцијом. Ово тим пре, пошто се према одредбама Уставне повеље ратификовани међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права имају примат над правом Србије и Црне Горе и правом држава чланица.

385. Поред тога, треба рећи и да би сурово, нехумано или понижавајуће кажњавање или поступање, у директном или прикривеном виду, било супротно не само Уставној повељи, Повељи о људским правима, Уставу Србије и постојећим законима, него и основним претпоставкама и духу домаћег законодавства и правног система.

386. Мада постојећи позитивни прописи не познају термин тортуре, а што се у извесној мери замера правној регулативи СРЈ / СЦГ са аспекта спровођења Конвенције и њене потпуне примене, заштита од тортуре, односно понижавајућег кажњавања и поступања, како је у овом извештају и наведено, утврђена је и уређена на одговарајући начин низом позитивних законских прописа. Законодавац је показао да је свестан дела тортуре и неопходности заштите од тортуре и да је спреман да на адекватан начин спроведе ту заштиту, независно од званичне формулације дела која су у том циљу постоје у законодавству, односно која се уводе одговарајућим изменама и допунама законских аката.

387. У циљу елиминисања било ког облика тортуре, односно нехуманог или понижавајућег поступања надлежни органи РС предузимају и низ других мера. Један од позитивних примера је, већ поменуто, устројавање РЈБ у МУП РС, који између осталог има задатак да испитује све случајеве могуће тортуре које су починили припадници МУП РС и сходно прикупљеним сазнањима доноси одговарајуће одлуке. Такође, ради се на ефикаснијој сарадњи МУП РС и правосудних органа у циљу свеобухватног испитивања могућих случајева тортуре и убрзавања правосудних поступака који су тим поводом покренути.

388. Иако се појам тортуре углавном везује за припаднике полиције, у ширем контексту тортуре и нехумано поступање обухвата и поступања и других службених лица, као што је службено особље у установама у којима казну издржавају лица лишена слободе, установама здравствене заштите, у којима бораве и лица којима је изречена мера обавезног лечења, потом психијатријским установама, социјалним установама, као што су домови за незбринута или неспособна лица, итд. Сталним контролама води се рачуна да у наведеним

установама службено особље на законит начин поступа са лицима која су им поверена на старање.

389. У циљу подизања јавне свести о случајевима тортуре, а посебно лица која могу доћи у ситуацију да изврше неко од ових дела, последњих година се, како је у извештају речено велика пажња поклања одговарајућој обуци релевантних лица, како кроз њене краткорочне облике - стручни семинари и курсеви, тако и кроз дугорочније путем одговарајуће измене у наставном плану и програму одговарајућих средњих, виших и високих школа. Сви видови обуке имају задатак да полазнике упознају са широком лепезом људских права, са посебним акцентом на торттуру, међународним документима и законским решењима у домаћем законодавству којима се штите људска права. Значајна сарадња на овом плану остварује се и са међународним владиним организацијама, првенствено са телима УН, СЕ, ОЕБС, ЕУ, али и са невладиним организацијама чије се активности претежно или целости односе на заштиту од тортуре.

390. Дугогодишња пракса надлежних органа (судови, органи управе, полиција) показује да тортуре, односно дела са елементима тортуре нису карактеристични за постојећи систем и поступање правосудних, управних и полицијских органа СРЈ / СЦГ. Међутим, не могу се негирати појединачни случајеви прекорачења овлашћења, којом приликом се према службеним лицима у овим органима предузимају одговарајуће законске и подзаконске мере. Стога је и основни циљ свих напред наведених мера подизање опште друштвене свести о постојању тортуре или нехуманог поступања и о неопходности заштите од тортуре или било каквих других поступака каји би у прикривеној форми могли значити дела тортуре или било којих других понижавајућих или сурових или нехуманих дела или поступака. Процес је дуготрајан, али је успех видљив.

КОРДИНАЦИОНИ ЦЕНТАР СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ
И РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ

КОНВЕНЦИЈА ПРОТИВ ТОРТУРЕ И ДРУГИХ СУРОВИХ, НЕХУМАНИХ
И ПОНИЖАВАЈУЋИХ КАЗНИ ИЛИ ПОСТУПАКА

Београд, 2003.

Свакодневница Косова и Метохије, се на жалост, савршено уклапа у дефиницију израза тортуре из чл. 1. Конвенције, по којој тортуре означава сваки чин којим се неком лицу намерно наносе велике патње, физичке и душевне, с циљем да се од њега или од неког трећег лица добију обавештења или признања, да се казни за неко дело које је оно или неко треће лице починило, или се сумња да га је починило, да се уплаши и на њега изврши притисак, или из било које друге побуде засноване на било каквом облику дискриминације, кад такав бол или такве патње наноси службено лице или неко друго лице које делује по службеној дужности или на основу изричитог налога или пристанка службеног лица.

Озбиљнији случајеви кршења људских права на Косову и Метохији појавили су се током 1998. године, када се, поред ескалације терористичких напада припадника тзв. ОВК на снаге припадника снага безбедности Републике Србије и СРЈ у којима је било мртвих и рањених, бележе и први случајеви нестанка и киднаповања цивилног становништва, припадника МУП РС и Војске СРЈ, те уништавања имовине, верских објеката и културне баштине.

Управо је наводно и недоказано прекомерно кршење људских права Албанаца било повод за "хуманитарну" интервенцију НАТО снага. Након завршетка бомбардовања од стране НАТО, у присуству припадника међународних снага, десила се монструозна и злочиначка кампања протеривања, убијања и киднаповања неалбанаца, дошло је до оштећења или уништења цркава и манастира Српске православне цркве.

У контексту садржаја појма мучења, истичемо да су се најбруталнији облици нечовечних понашања према Србима и другим неалбанцима и њиховој имовини, десили у првим месецима формирања међународног протектората на Косову и Метохији. Међутим, ни после више од четири године нису успостављени савремени принципи људских права, на изглед лако оствариви, а то су право на живот, слобода кретања, одрживи повратак, право на рад, право на лечење и друго.

Најочитији пример судски доказаног мучења је случај тзв. лапске групе, односно суђење четворици припадника бивше ОВК - Рустеми Мустафи, Љатифу Гашију, Наиму Кадрију и Назифу Мехметиу, које је међународно судско веће Окружног суда у Приштини осудило на казну од укупно 45 година затвора због почињених ратних злочина над цивилним становништвом током 1998. и 1999. године. У питању су били албански цивили који нису отворено подржавали циљеве ОВК, због којих их је ова паравојна формација прогласила за сараднике српског режима и један Србин, Милован Станковић, који је стицајем сретних околности преживео 56 дана мучења и тамновања, током којих је изгубио 48 килограма тежине. Он је заједно са другим цивилима држан данима у шталама и неусловним просторијама уз свакодневно физичко и психичко малтретирање, без хране и воде. Поред телесних оштећења, претрпео је и јаке душевне патње, што је и медицински потврђено.

У самом почетку судског поступка, међународни тужилац је оптужницом обухватио само злочине које је ова четворка, директно или по командној одговорности, починила над Албанцима. Међутим, под притиском истине и необоривих доказа о мучењу Станковића, Оптужница је проширена и на његов

случај. Адвокати који су у овом поступку учествовали као пуномоћници оштећених, након завршетка суђења, навели су да су у судници, препуној албанске публике, стекли утисак да је без обзира што су првенствено ова четворица осуђена због злочина над албанским цивилима, публика уверења да су за осуђујућу пресуду криви Станковић, адвокати, Влада Републике Србије и МУП РС који су монтирали цео процес. Под јаким мерама обезбеђења, адвокати су срећом прошли без последица.

Као пример мучења наводи се и недавни случај о коме је писала београдска дневна штампа, а који се односи на објављивање фотографија на којима тројица припадника бивше ОВК држе у рукама две одсечене српске главе. Истрагом је утврђен идентитет лица са фотографије, док је још увек споран идентитет убијених, иако се зна да су српске националности. Зна се да су Албанци пореклом из околине Дечана и да је један од њих данас припадник Косовског заштитног корпуса, формираног 1999. године, након расформирања ОВК. На лицу једног од бораца ОВК види се осмех који јасно читава срећу што су још два Србина убијена. Фотографије су изазвале реакције јавности, али и истражних органа, тако да се очекује скоро хапшење починилаца злочина. Овај случај унео је страх међу породице несталих и киднапованих лица на Косову и Метохији, који не губе наду да су њихови ближњи још увек живи.